

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет

Кафедра управління та адміністрування ІФННІМ

САПСА Володимир Ігорович

Соціальна робота з людьми похилого віку / Social work with the elderly

спеціальність 231 - Соціальна робота
освітньо-професійна програма – Соціальна робота

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи СРмі-21
В.І. Сапса

Науковий керівник
к.е.н., доцент Фурса Т.П.

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__»_____ 202_ р.

Зав. кафедри

_____ Л. М. Алексеєнко

Івано-Франківськ - 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ	6
1.1. Люди похилого віку як об'єкт соціальної роботи	6
1.2. Вплив проблем людей похилого віку на технології соціальної роботи з ними	17
1.3. Психологічні особливості соціальної роботи з людьми похилого віку	21
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ	28
2.1. Характеристика основних методів і технологій соціальної роботи з людьми похилого віку	28
2.2. Організаційно-управлінські технології в роботі з людьми похилого віку	32
2.3. Здоров'єзберігаючі технології в соціальній роботі з людьми похилого віку	38
Висновки до розділу 2	44
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ	46
3.1. Підготовка майбутніх фахівців до соціальної роботи з людьми похилого віку	46
3.2. Проблема самотності в літньому віці як напрям роботи соціального працівника	51
Висновки до розділу 3	56
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ	66

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Люди похилого віку представляють собою різноманітну соціальну групу, що включає особи з різноманітними проблемами та потребами, здебільшого віком від 59 до 78 років. Соціальна робота із даною категорією населення виникає внаслідок потреби реалізації соціально-економічної політики держави, яку спрямовано на покращення рівня життя й створення умов для трансформації літньої людини у суб'єкта індивідуального підходу при її соціальному обслуговуванні. Мета даного підходу полягає у наданні допомоги в вирішенні життєво важливих питань для даної категорії населення.

Для ефективної організації соціальної підтримки й допомоги людям похилого віку слід залучати різноманітних фахівців, таких як юристи, лікарі, психологи й інші. Дані спеціалісти формують мультидисциплінарну команду, яка спільно працює над вирішенням різних аспектів питань, які виникають у людей похилого віку.

Соціальна робота із даною соціальною групою повинна базуватись на урахуванні їх особливостей й соціальних проблем, які виникають у них у процесі свого соціального та особистісного функціонування.

Огляд літератури з теми дослідження. Проблема зміни вікової структури населення займалися такі вітчизняні науковці, як Богиня Д., Грішнова О., Лібанова Є., Лісогор Л. й інші. У своїх дослідженнях Холостова Е., Козлова Т., Семигіна Т., Кабаченко Т., Коленіченко Т., Голубенко Т. акцентують увагу на важливості пошуку нових підходів до організації й реалізації соціальної роботи із людьми похилого віку.

Мета дослідження випускної кваліфікаційної роботи полягає в розкритті теоретичних засад й практичних аспектів соціальної роботи із людьми похилого віку. Визначена мета передбачає вирішення наступних завдань:

- охарактеризувати людей похилого віку як об'єкт соціальної роботи;

- визначити вплив проблем людей похилого віку на технології соціальної роботи із ними;
- розкрити психологічні особливості соціальної роботи із людьми похилого віку;
- охарактеризувати основні методи та технології соціальної роботи із людьми похилого віку;
- описати організаційно-управлінські технології при роботі із людьми похилого віку;
- визначити особливості здоров'язберігаючих технологій у соціальній роботі із людьми похилого віку;
- описати підготовку майбутніх фахівців до соціальної роботи із людьми похилого віку;
- дослідити проблему самотності у літньому віці як напряду роботи соціальних працівників..

Об'єктом дослідження є соціальна робота.

Предметом дослідження є можливості використання технологій у соціальній роботі з людьми похилого віку.

Методи дослідження. У ході дослідження використовувалися наступні методи: теоретичне узагальнення, синтез й аналіз, спостереження й моделювання.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у вирішенні теоретичних та практичних завдань щодо вдосконалення соціальної роботи із людьми похилого віку, зокрема:

- розроблено соціально-адаптовані організаційно-управлінські технології для роботи з людьми похилого віку, для інтеграції їх у сучасне суспільство, зі збереженням та стабілізацією їхньої соціальної значущості;
- обґрунтовано ефективність комплексного використання здоров'язберігаючих технологій у соціальній роботі;
- розроблено модель діяльності соціального працівника, який обслуговує маломобільних одиноких людей похилого віку вдома.

Інформаційною базою дослідження виступають наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, результати спостережень, статистичні дані, електронні ресурси, довідково-інформаційні видання.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретико-методичні результати дослідження можуть застосовуватися в ході організації соціальної роботи з людьми похилого віку.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідалися автором на науково-практичних конференціях «Сучасні детермінанти соціально-економічного розвитку» (Івано-Франківськ, 18 травня 2023 року) та «Актуальні проблеми глобалізованого світу» (Івано-Франківськ, 19 жовтня 2023 року).

Структура випускної кваліфікаційної роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг роботи складає 67 сторінок комп'ютерного тексту, у тому числі 1 таблиця, 3 рисунки, список використаних джерел із 40 найменувань та 1 додаток..

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

1.1. Люди похилого віку як об'єкт соціальної роботи

В Україні спостерігається стійкий період демографічної кризи старіння, що відзначається зростанням абсолютної чисельності осіб старше за працездатний вік і частки громадян старшого покоління у складі населення країни.

З одного боку, зростання чисельності осіб старшого віку безпосередньо пов'язане зі зниженням середньої тривалості життя. Старіння населення та зростання у його складі частки громадян старшого віку є причиною збільшення демографічного навантаження на громадян працездатного віку, які забезпечують за рахунок своєї праці та догляду групи непрацездатного населення.

З іншого боку, тенденція зниження народжуваності та частки осіб молодшого віку у населенні веде до зростання навантаження на існуючу систему пенсійного забезпечення та високих вимог до розвитку структури соціального обслуговування осіб старшого покоління.

З огляду на це, перспективи розвитку соціальної роботи із людьми похилого віку повинні бути націлені на підвищення якості й «розширення спектру послуг, зокрема, в галузі профілактики та соціально-медичного забезпечення: на створення умов у суспільстві, щоб люди похилого віку якомога довше зберігали соціальний статус, залишалися активними та корисними членами суспільства» [36].

Слід відзначити, що в теорії соціальної роботи особлива увага наголошується на неоднорідності соціальної групи людей похилого віку.

В Словнику української мови «Академічному тлумачному словнику» вказано: «старість – це період життя, що настає після зрілості і характеризується поступовим послабленням діяльності організму; похилий вік кого-небудь» [32].

На сайті Державної установи «Інститут геронтології ім. Д.Ф. Чеботарьова НАМН України» наводиться таке визначення старості «період життя людини після втрати здатності організму до продовження роду та до смерті. Характеризується погіршенням здоров'я, розумових здібностей, загасанням функцій організму» [4].

Жодної єдиної оцінки поняття старості немає. Насправді ми маємо справу з двома абсолютно різними групами, які якісно відрізняються один від одного. Так, можна виділити вікову групу 65-75 років, що характеризується більшою чи меншою втратою здатності до матеріального забезпечення та майже повним збереженням до самообслуговування, та вікову групу за 75 років, яка характеризується повною втратою працездатності. Люди цієї групи переходять на повне утримання з більшою чи меншою, а частіше з повною втратою здатності до самообслуговування.

Таким чином, якщо до однієї групи можна віднести все, що ми розуміємо під активним життям та залученням до трудової діяльності, то стосовно іншої групи це буде виглядати вкрай безглуздо. Нерозуміння двоїстого характеру старості стає причиною багатьох сумних наслідків.

Як зазначено вище, населення старшого віку дуже різномірна група та її представники відрізняються різною реакцією на несприятливі умови життя.

У літературі виділяються та описуються дві можливі стратегії поведінки людей похилого віку.

Перша стратегія належить до конструктивних методів. Досить велика кількість людей похилого віку вдається до стратегій, що згладжують патогенний характер кризової ситуації, і володіє прийомами активної справи з труднощами.

У конструктивні методи входить психологічний опір, під яким розуміється реагування на втрату особистої автономії та свободи, підвищення мотивації до досягнення свободи та посилення контролю над значними подіями у їхньому житті. Мотивація психологічного опору має на меті збереження або повернення особистої свободи та контролю за ситуацією, що може забезпечуватися за рахунок самостійного прийняття рішень, наявності права вибору з кількох альтернатив, здатності до інтерпретації стресових подій у житті та вміння справлятися зі стресовою ситуацією, виробляючи відповідні навички.

Інша стратегія реакції несприятливій умови у пізньому періоді належить до неконструктивних способів через присутність внутрішнього протиріччя. Літні люди перебувають у стані постійного пошуку засобів для самореалізації в умовах консервативності форм соціальної поведінки, що склалися, а також, перебуваючи в безпосередній близькості до своєї сім'ї, вони нерідко створюють напруженість, що негативно впливає на них самих та їх близьких.

Найбільш важливими для визначення соціально-психологічного стану літньої людини є два фактори: суб'єктивний, чи особистісний (вік, здоров'я), та об'єктивний, чи соціальний (проживання, трудова діяльність).

Особистісний фактор характеризується віком та його специфікою, на підставі якої визначають типи старіння.

У літературі розроблено велику кількість класифікаційних схем з метою оцінки віку.

Відзначимо, що знання та розуміння специфіки віку дозволяє фахівцеві зрозуміти потреби його клієнта, що перебуває на даному етапі життя, та правильно вибирати техніку взаємодії з ним у процесі надання допомоги.

Людина до літнього віку досягає особистісного розвитку восьмої стадії, що має свої плюси та мінуси.

Позитивне значення, або плюси, полягає в інтегративності, під якою розуміється, що даний період розвитку людини відрізняється зростаючою

емоційною інтеграцією. Це має на увазі прояв нової та зовсім іншої любові до батьків, прийняття їх такими, якими вони є насправді, сприйняття особистої відповідальності за життя в цілому. Власник інтегративності здатний обстоювати свій власний життєвий стиль за умов будь-якої фізичної та економічної загрози, у своїй приймаючи і критикуючи стиль життя інших.

Ця стадія характеризується і негативним значенням, що виявляється у розладі нервової системи чи виникненні почуття повної безвиході. Тимчасова обмеженість дієздатності людини у період життя, що він має можливість випробувати інші шляхи, які ведуть інтеграції, викликає розпач.

Воно маскується проявом огиди, мізантропією чи зневажливим невдоволенням певними соціальними інститутами чи окремими людьми.

У старості «відбувається зміна особистості, насичена різноманітним набором якостей, які рідко зустрічаються в одній людині. Тому є необхідність розгляду різних класифікацій соціально-психологічних типів старості» [36].

Цікавою є запропонована І. Коном класифікація соціально-психологічних типів старості:

«1. Активна, творча старість, коли людина після виходу на пенсію продовжує брати участь у громадському житті, вихованні молоді тощо.

2. Старість з оптимальною соціальною і психологічною пристосованістю, коли енергія літньої людини спрямована на влаштування власного життя – матеріальне благополуччя, відпочинок, розваги та самоосвіта – сфери життя, для яких раніше не вистачало часу.

3. Жіночий тип старіння. В цьому випадку основним центром активності літньої людини стає сім'я (хатня робота, сімейні проблеми, виховання онуків). Так як кількість домашніх турбот ніколи не зменшується, представники даного типу не мають часу сумувати і впадати в депресивні стани, але задоволеність життям у них нижча, ніж у двох попередніх групах.

4. Чоловічий тип старіння. Представники даного типу отримують моральне задоволення та відчуття наповненості життя, піклуючись про власне здоров'я, що стимулює різні види активності» [37].

Дж. Тернер і Д. Хелмс поділяють старіння на такі види:

- «– біологічне старіння – біологічні зміни організму з віком (інволюція);
- соціальне старіння – як індивід пов'язує старіння із суспільством, поведінка і виконання соціальних ролей ним у цьому віці;
- психологічне старіння – специфічне відчуття психологічної старості, яка має як об'єктивні ознаки (зниження інтелектуальних здібностей, звуження емоційної сфери), так і суб'єктивні переживання» [25, с. 158].

Таким чином, можна говорити про велику різноманітність класифікацій типів старості.

Говорячи про психологічне старіння, В. Болтенко визначає 5 етапів (рис. 1.1).

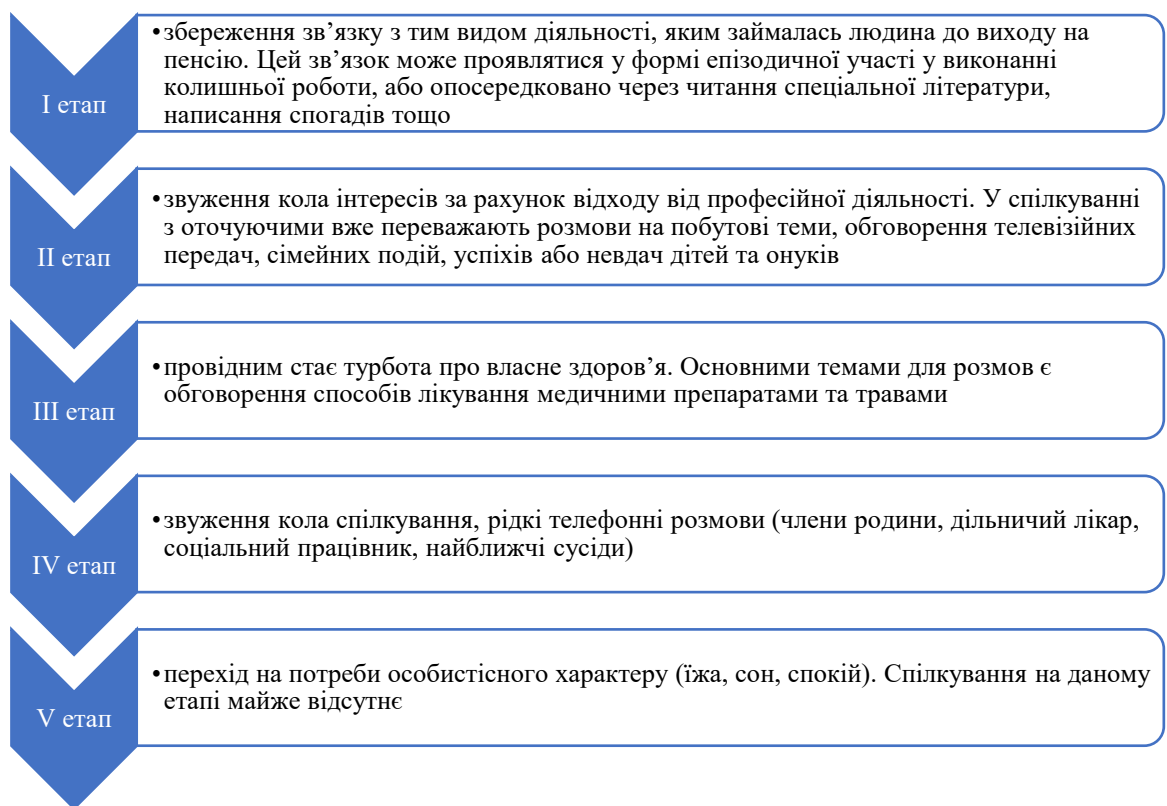

Рис. 1.1. Етапи психологічного старіння [29].

Ще одна складова особистісного чинника – здоров'я.

Згідно з даними епідеміологічних досліджень різних років, що проводяться в нашій країні, серед людей похилого віку практично здоровими можна назвати тільки одну п'яту частину, а серед інших відзначається наявність різних захворювань. Важливо відзначити характерну мультиморбідність групи, тобто поєднання кількох хвороб хронічного характеру, що важко піддаються медикаментозному лікуванню. Старість не хвороба, проте, на думку багатьох медичних працівників, мають справу з літніми клієнтами, потреба у медичній турботі та медичних препаратах з віком значно зростає.

Питаннями цього напрямку займається геріатрія - дисципліна, що розвинулася у межах геронтології.

Літні люди крім терапевтичних методик і медикаментів потребують підвищеної уваги і ретельного догляду, оскільки рівень захворюваності у літнього покоління вищий, ніж у молодого, майже в шість разів. Як свідчать фізіологи, з усього організму людський мозок найменше піддається зношуванню (близько восьми відсотків до шістдесяти років). Однак найчастіше люди старшого віку страждають саме на зниження розумових здібностей, таких захворювань, як склероз, маразм. Це пояснює гостроту проблеми організації мережі медико-соціальних установ для людей похилого віку.

Цілком закономірним є високий ступінь потреби людей похилого віку в медико-соціальній підтримці.

У процесі старіння знижуються адаптаційні можливості організму, з'являються дуже вразливі місця у системі його саморегуляції, формуються механізми, які провокують вікову патологію. Хвороби відрізняються хронічним характером з атиповим перебігом, частковим загостренням патологічного процесу та тривалим періодом відновлення та одужання.

Особливе місце серед соціальних факторів займає питання зайнятості та житла.

Трудова діяльність виконує низку функцій у суспільстві. Робота не тільки дає людині засоби до існування та певне соціальне становище, а й відіграє важливу роль у регуляції соціальної активності індивідів, несе відчуття залученості та причетності, задоволення чи незадоволення. На думку геронтологів, якщо в людині постійно протягом життя відбуваються зміни, то бажано, щоб змінювалася і виконувана ним робота, що забезпечило б кращий пристрій.

У період індустріального виробництва відбулося скасування природної адаптації до людини. Хіба що у сільському господарстві, фермерських чи сімейних господарствах роль кожної людини оцінюється по-різному. Так, дитина поступово з віком починає виконувати все більш і більш значну і складну роботу, а людина похилого віку, навпаки, починає виконувати все більш легку роботу, тобто здійснюється адаптація природним чином. У індустріальному суспільстві характер роботи індивідів від початку трудовий діяльності і до виходу пенсію змінюється мало й незначно.

За останні півстоліття кількість непрацюючих людей похилого віку в нашій країні зросла, тоді як їхня заробітна плата знизилася, а також відбувся перехід літніх працівників на менш кваліфіковані посади. Як метод контролю ринку праці, штучного зменшення безробіття та забезпечення можливостей для молодих застосовується звільнення та скорочення людей похилого віку.

Особливістю звільнення за віком як соціального феномена є залежність розмірів виплачуваних ним пенсій та допомог від колишньої діяльності. Отже, нерівність працюючих перетворюється на нерівність звільнених.

У літературі часто зустрічається думка, що догляд за пенсією характеризується серйозним психосоціальним кризою особистості. Сьогодні більшість людей похилого віку сприймають своє звільнення у зв'язку з віком як належне явище, і лише третина з них висловлює незадоволеність новим способом життя. Опитування, які проводяться серед працівників до звільнення, показали, що 90% опитаних очікували погіршення свого

матеріального становища з виходом на пенсію та 60% літніх людей хотіли б продовжувати трудову діяльність.

Вимоги економічних структурних змін у нашій країні відкрили нові можливості використання праці пенсіонерів у нових екологічно чистих виробництвах, фермерстві, на садових ділянках тощо.

Геронтологічні дослідження, що стосуються питань житлових умов, зачіпають цілу низку параметрів, таких як якість житла, забезпечення необхідних умов, складність роботи вдома, напрямок політики на вирішення житлових проблем, задоволеність людей похилого віку житловими умовами.

Згідно з даними емпіричних досліджень, у людей похилого віку житлові умови часто гірші, ніж у молодих. Понад те, рівень життя літніх значно нижчий, ніж в інших верств населення. Ще одна парадоксальна ситуація полягає в тому, що попри відносно низький рівень житлових умов представники старшого покоління демонструють високий рівень задоволеності ним.

Щодо будинків для літніх феномен полягає в тому, що створені вони для підтримки незалежності людей похилого віку, але, з іншого боку, сприяють відділенню людей похилого віку від суспільства в цілому. Самі літні часто проводять асоціацію будинку для людей похилого віку з фізичним ув'язненням, розривом звичних для них сімейних та дружніх зв'язків, станом самотності, занедбаності та непотрібності. Проте кількість будинків для літніх людей неухильно зростає. Це свідчить про невідповідність соціальної політики, що проводиться сьогодні реальним потребам і устремлінням літніх.

Ще однією важливою проблемою є присутність ейджизму.

У науковому обороті термін «ейджизм» виник завдяки американському соціологу Р. Батлеру. На думку науковця, у суспільстві ейджизм проявляється щодо старшої вікової групи з найнижчим суспільним статусом.

Серед молоді та людей середнього віку ейджизм відображає глибоке неприйняття старості, що виявляється через відразу до старіння, хвороб, непрацездатності та відчуття страху перед беспорядністю, забуттям та

наближенням смерті. З цієї сукупності можна дійти невтішного висновку, що психологічні особливості літніх ускладнюють їхні соціальні проблеми. Однак психологічні особливості можуть і сприяти вирішенню життєвих проблем літнього клієнта. Це означає, що соціальному працівникові важливо не тільки добре знати ці особливості, але й використовувати їх як необхідний потенціал для вирішення питань, пов'язаних із соціальним обслуговуванням людей похилого віку.

Особливе значення в обслуговуванні людей похилого віку приділяється врахуванню вікових змін, характерних для клієнтів і обумовлених подіями їхнього життя. Взаємодія людини та соціального оточення переходить у «подію» людського життя. Кожна подія впливає при оцінці поведінки та діяльності літньої людини. Рекомендується використовувати «подію» для періодизації життєвого шляху особистості, особливо в пізніх віках. Відзначено, що важливою умовою є вміння розрізняти індивідуально-особистісні та віково-нормативні події.

У перші входять: тяжкі хвороби, травми, розчарування у людях, розлучення, занепокоєння техногенними чи соціальними катастрофами, релігійні потрясіння та інше. Цей ряд подій особистісно значимий і важливий, але немає їхньої жорсткої прихильності до певного віку, і вони не є обов'язковими для кожної людини.

Серед обов'язкових або більш-менш віково-специфічних подій можна виділити такі:

- людина закінчує трудову діяльність – виходить на пенсію;
- перестає бути начальником;
- ховає своїх батьків, тобто більше немає можливості сприйняття себе як дитини;
- людина сама перестає бути батьком - в дітей з віком утворюються власні сім'ї;
- втрачається фізична форма, що важко прийняти;
- змінюється сексуальне життя;

- скорочуються можливості подорожувати - не вистачає сил, бажання чи коштів;

- людина упокорюється з неминучістю наближення смерті.

Саме віково-нормативні події служать критерієм для періодизації життя та вікових змін.

Біологічні та психологічні особливості попередніх періодів життя істотно впливають на вікові зміни людей похилого віку.

Загальною ознакою процесу старіння є властивість уповільнення, що охоплює більшість сенсорних функцій - зір, слух, смак, дотик - і складніших - психомоторика, сприйняття нового, пам'ять, поведінка людини загалом та її здатність адаптуватися до нових умов. У загальному вигляді старіння проявляється у всіх функціональних системах організму у вигляді вікового занепаду сили та зменшення рухливості основних процесів життєдіяльності. Найбільш помітні зовнішні прояви процесу старіння з прикладу рухової активності у похилому віці.

Особливе місце крім біологічних змін займають психологічні зміни в старості, що проявляються в когнітивній, емоційній та психологічній сферах.

У геронтологічній літературі зазначається, що ефективність когнітивних функцій знижується із віком. Насамперед, це стосується сприйняття та пам'яті. До ознак «нормального старіння» можна віднести погіршення пам'яті, уповільнення процесів сприйняття та утруднення «польоту думки».

Щодо старіння емоційної сфери вчені не приходять до єдиної думки. Ними визначені біохімічні зрушення, які схиляють до частого прояву депресивного та тривожного стану, проте суттєвих змін не виявлено, хоча й наголошується на поліморфізмі емоційної характеристики літніх.

На особистісному рівні зміни в емоційній сфері характеризуються суттєвим зниженням самооцінки, незадоволеністю собою, відсутністю впевненості у своїх силах, загостренням почуття безпорадності, самотності, звуженням кола інтересів.

Зміни у поведінковій сфері принаймні старіння відбиваються у готовності до конфліктів, якісному зміні міжособистісних контактів, нерідко виявляються суїцидальні тенденції у поведінці, з'являється особлива обережність у встановленні нових соціальних контактів.

Враховуючи усе вищесказане, можна прийти до висновку, що збільшення частки осіб похилого віку серед населення, зміни, пов'язані із соціальним статусом у старості, завершенням трудової діяльності, змінами в особистісно-ціннісних орієнтирах, а також зміною у стилі життя та комунікації, а також виникненням труднощів у пристосуванні до нових соціально-побутових та психологічних умов, визначають необхідність розробки та впровадження підходів, форм і методів соціальної роботи із людьми похилого віку, при цьому враховуючи специфіку їхнього віку.

Таким чином, люди похилого віку як об'єкт соціальної роботи - численний і дуже складний контингент. Процес старіння характеризується змінами, що відбуваються в організмі і ведуть до ослаблення біологічних і соціальних функцій, до загострення наявних або прояву нових, часто дуже серйозних захворювань. Будь-яка людина, що старіє, відрізняється змінами з боку центральної нервової системи, які ведуть до зниження працездатності, уразливості, депресії, тривожності, дратівливості, зниження пам'яті та втрати деяких навичок. Однією з головних соціальних проблем для людей похилого віку в старості стає проблема самотності. Вимушене затворництво у зв'язку з фізичною немічністю стає однією з причин виникнення почуття самотності та ізоляції людей похилого віку від суспільства. Майже третина самотніх людей похилого віку відчувають щоденні труднощі при вирішенні найпростіших і найпростіших гігієнічних та побутових питань. Основним об'єктом соціальної роботи стає саме така група людей похилого віку.

На жаль, ця група часто залишається незахищеною у соціальному плані. Ці люди похилого віку потребують комплексної підтримки своїх рідних, держави та кожного з нас. Тому турбота про старше покоління - один

із пріоритетних напрямів політики з управління соціальним захистом населення.

1.2. Вплив проблем людей похилого віку на технології соціальної роботи з ними

Вирішення проблеми старіння населення наразі потребує соціальної підтримки та захисту людей похилого віку, які здійснюються через соціальну адаптацію та реабілітацію. Для досягнення ефективності соціальної роботи необхідно розробляти і розвивати різні методи і технології соціальної роботи, що покращують якість життя цієї групи людей.

Існують «проблеми у функціонуванні системи надання соціальних послуг людям похилого віку, які проявляються у таких аспектах: невідповідність соціального обслуговування міжнародним стандартам, відсутність державних стандартів соціальних послуг; недостатній розвиток інфраструктури ринку соціальних послуг відповідно до зростання потреби у збільшенні кількості осіб, які потребують соціальної допомоги; низька ефективність організаційно-економічного механізму надання соціальних послуг на дому; збільшення рівня незадоволеності громадян щодо якості одержуваних соціальних послуг; недостатньо високий професійний рівень працівників соціальних служб» [3].

Відповідно «до класифікації Всесвітньої організації охорони здоров'я, до категорії людей похилого віку належать особи, вік яких більше 60 років. За оцінками, між 2015 і 2050 роками частка людей похилого віку у світі збільшиться майже вдвічі з 12% до 22%. В абсолютному вираженні це очікуване зростання з 900 мільйонів до 2 мільярдів людей у віці старше 60 років» [40].

Літні люди стикаються із особливими проблемами фізичного й психічного здоров'я, які необхідно визнати. Серед основних таких проблем виділяють:

1) обмеження життєдіяльності людей похилого віку. Ця проблема є однією із найгостріших для людей, які досягли похилого віку, оскільки в силу своїх вікових особливостей їм доводиться відмовлятися від їхніх звичних соціальних ролей;

2) «вихід» літньої людини з активної життєдіяльності та нестабільний характер взаємовідносин з оточуючими її людьми;

3) різке зниження соціального статусу людини похилого віку в суспільстві;

4) зростання проявів психологічних розладів.

Щодо останньої проблеми, то понад 20% дорослих в віці понад 60 років і старше страждають від психічних або неврологічних розладів «50 мільйонів людей у всьому світі живуть з деменцією, причому майже 60% живуть у країнах з низьким і середнім рівнем доходу» [40]. Прогнозується, що загальна кількість людей із деменцією підвищиться до 82 млн. у 2030 році та 152 мільйонів у 2050 році. Уніполярна депресія зустрічається у «7% населення похилого віку в цілому, і на неї припадає 5,7% ДЛД серед людей старше 60 років» [40].

Збільшення відсотка «населення людей літнього віку вимагає перегляду проблеми, пов'язаної із задоволенням потреб цієї верстви населення. Організація допомоги, що ґрунтується на збереженні та покращенні їх здоров'я не має обмежуватися тільки медичним характером, а повинна носити комплексний соціально-медичний характер. Медичне і соціальне обслуговування повинні бути побудовані за єдиною системою, яка, незважаючи на різні форми допомоги, досягнула б однієї мети – збереження фізичного та психічного здоров'я людини похилого віку» [11].

Саме тому «основну роль у збереженні психічного здоров'я людей похилого віку відіграє профілактика психологічних розладів, та створення умов для її швидкої діагностики. Класичні психологічні та медикаментозні методи є важливим етапом терапії та лікування, що дають змогу для

покращення фізичного та психічного здоров'я, але враховуючи особливості даного віку є недостатніми» [38, с. 106].

Відповідно і свої особливості існують серед вимог до технологій соціальної роботи із людьми похилого віку, серед яких виділимо:

- виявлення та припинення причин, які зумовлюють проблеми людей похилого віку;

- практичне забезпечення реалізації прав та законних інтересів людей похилого віку, можливості самовираження і запобігання усунення їх відмінності від активного життя;

- дотримання рівності усіх громадян похилого віку у одержанні соціальної допомоги / послуг;

- виявлення індивідуалізованих потреб людей похилого віку при наданні соціальної допомоги й обслуговування;

- використання новітніх технологій соціальної роботи, що спрямовано на задоволення потреб даної категорії людей.

При розробці програм соціальної допомоги, реабілітації або корекції зазвичай слід враховувати категорію людей похилого віку, до якої належить конкретна людина. Це визначає необхідність індивідуального підходу та застосування різних принципів, методів та прийомів у взаємодії з кожним клієнтом.

В «європейських країнах при соціальній роботі з людьми похилого віку головною метою є забезпечення старій людині можливості проживати в себе дома якнайдовше і самому утримувати себе. Система соціального обслуговування розвивається у такому напрямку, щоб підтримувати здатність людей похилого віку до самообслуговування. Труднощі ведення домашнього господарства полегшуються візитами співробітників “допомоги вдома”» [30, с. 104].

Соціальна робота із літніми людьми стосується питань сфери здоров'я, психосоціального благополуччя й надання соціальних послуг. «Зростання чисельності людей похилого віку також пояснює основні тенденції у зміні

форм соціальної роботи та характері технологічного процесу вдосконалення допомоги людям похилого віку. При роботі з людьми похилого віку існують основні принципи, які повинні бути засновані на повазі та інтересі соціального працівника до особистості його клієнта. Увага слід акцентувати на потребі та корисності накопичених досвіду та знань літнього клієнта для оточуючих, для суспільства загалом» [36].

Соціальна робота із людьми похилого віку є багатоплановою та багатоаспектною. Вона «торкається таких сфер життєдіяльності, як здоров'я, фінанси, організація дозвілля, подолання криз, формування Я-концепції, і тут вирішального значення для соціальних працівників набувають знання про психологічні особливості людей даного віку, їхні потреби та можливості.

Серед підходів, що пропонуються в галузі соціальної роботи з людьми похилого віку, виокремлюються концепція селективної оптимізації життєдіяльності людей похилого віку з компенсацією соціальних амортизаторів. Вона базується на розрізненні нормального, патологічного і оптимального процесу старіння. За організації соціальної роботи на основі названої концепції з людьми похилого віку практична діяльність складається з трьох основних елементів. По-перше, селекції, що розуміється як пошук основних чи стратегічно важливих елементів життєдіяльності людини похилого віку, які були втрачені з віком. По-друге, виходячи з оптимізації, яка полягає в тому, що людина похилого віку, завдяки сприянню кваліфікованого спеціаліста з соціальної роботи, знаходить для себе нові резервні можливості, оптимізує своє життя як в кількісному, так і в якісному відношеннях. По-третє, виходячи із компенсації, яка полягає у створенні додаткових джерел, що компенсують вікову обмеженість в адаптивному процесі, у використанні нових сучасних технік і технологій, які поліпшують пам'ять, компенсують втрату слуху.

Люди похилого віку мають право на повноцінне життя. І це стає можливим лише в тому випадку, якщо вони самі беруть активну участь у вирішенні питань, що їх безпосередньо стосуються. Важливу роль у

вирішенні подібного роду завдань у нинішній час відіграють групи взаємодопомоги» [13].

Сприймати літню людину у соціальній роботі слід як об'єкт, а й у ролі суб'єкта. Це має допомогти у пошуку та розвитку внутрішніх резервів клієнта, що сприяють його самореалізації, самопідтримці та самозахисту.

Особливу роль при цьому відіграє професіоналізм фахівця з соціальної роботи, його знання геронтологічних і психологічних особливостей віку, вміння визначити приналежність клієнта до тієї чи іншої соціальної групи.

Правильно організована соціальна робота з людьми похилого віку сприяє виявленню позитивного потенціалу людей похилого віку, оцінці накопиченого практичного досвіду людей похилого віку, спрямуванню державної соціальної політики на потреби старіючого населення.

1.3. Психологічні особливості соціальної роботи з людьми похилого віку

Літній вік характеризується властивими йому фізіологічними, психологічними, ціннісними особливостями, що повинні бути враховані фахівцями «під час побудови роботи з клієнтами цієї вікової категорії. Після виходу пенсію, в людини відбувається зміна соціального статусу, відповідно і покладання він інший ролі з іншого відповідальністю» [14].

Знання характеристик, закономірностей, рушійних сил, механізмів, індивідуальних особливостей психічного розвитку й психічного «старіння людей похилого віку необхідні створення оптимальних умов життя людям різного віку, надання їм соціально-психологічної допомоги» [14].

Говорячи про психологічні особливості соціальної роботи з людьми похилого віку, слід розуміти, що вони залежать від психологічних особливостей людини як клієнта соціальної роботи, та психологічних особливостей фахівців, які надають таку допомогу.

Значна кількість дослідників «розглядають літній вік як кризовий період, це пов'язано з тим, що відбуваються як зовнішні, так і внутрішні зміни, що впливають на життєвий уклад людини похилого віку. До зовнішніх можна зарахувати: поява великої кількості вільного часу, зміна соціального статусу. А проявом внутрішніх змін є усвідомлення втрати колишніх фізичних та психологічних сил, залежне становище від сім'ї. Зміна соціального статусу, зміна життя, звуження кола спілкування що неспроможні позначатися поведінці людини, з його психічної сфері» [33].

З віком орієнтація людини змінюється з оточуючих на себе. Люди похилого віку намагаються не виставляти своє життя на показ, згасає потреба перебувати в центрі уваги, відстоювати свою позицію в суперечці (при цьому не змінюючи її). Люди похилого віку часто скаржаться на знижений настрій, що відбувається через відчуття власної непотрібності, усвідомлення старіння і нерозуміння оточуючими. Вони не усуваються від спілкування, а навпаки шукають його, пожвавлюючись під час розмови, але після закінчення відчуття самотності і непотрібності повертаються.

У похилому віці відбувається емоційна перебудова характеру, що викликано поступовим ослабленням контролюючої та гальмівної функції кори головного мозку: на чільне місце можуть вийти риси, які ретельно контролювалися чи ховалися в молоді роки. Так люди стають дуже чутливими, плаксивими чи навпаки агресивними, підозрілими при цьому прояви можуть бути навіть із незначних причин. На особистісному рівні зміни в емоційній сфері характеризуються зниженням самооцінки, незадоволеністю собою, сумнівом у власних силах, відчуттям безпорадності. Можливі психосоматичні захворювання, що виникають через хибні установки. Люди похилого віку самі переконують себе, що сильно хворі і звикають з цими думками, а якщо хвороба не підтверджується, то з'являється симуляція симптомів. Можливо, навіть реальні захворювання людина перекладатиме на своїх близьких, показуючи себе мучеником, але

такий стиль поведінки вибирається для того, щоб відчутти власну значущість, відчутти турботу.

Можна говорити про те, що більшість переживань у похилому віці виникає через почуття самотності, при цьому його можуть відчувати не тільки люди, які живуть одні, а й ті, хто живе в сім'ї (з чоловіком). Під терміном «самотність» розуміють не стільки самотній спосіб життя, скільки стан душі, яке характеризується тяжким відчуттям розриву, що збільшується, з оточуючими, покинутості, марності і непотрібності власного існування. Почуття самотності має двоїстий характер у літньому віці, тобто з одного боку, людину тяжить розрив із зовнішнім світом, знайомими, втрата колишньої значущості для суспільства, але з іншого, це може бути прояв цілеспрямованого відсторонення від колишнього життя, бажання зберегти свої цінності від сторонніх. У той час як самотній спосіб життя - фізичний стан, який може бути обраний самою людиною.

До самотності прилягає ще одна актуальна проблема для людей похилого віку - втрата повноти життя. Люди похилого віку важко адаптуються до нововведень, сприймаючи їх із підозрілістю та побоюванням. Психологічний захист, необхідний людині, стає проблемою і для людей похилого віку, і для їх близьких. Уповільнення розумових процесів, що супроводжується недовірливістю, стає однією з причин низької мобільності людей похилого віку, які звикли жити своїми вже сформованими ціннісними установками. Спочатку люди похилого віку прагнуть підтримувати зв'язки з колишніми колегами і друзями, але чим далі за часом вони йдуть від трудового періоду, тим слабшими стають ці зв'язки. Життя стає більш розміреним, зникає необхідність у поспіху та метушні.

Велике значення приділяється розповідям про молодість, про важливі життєві події. Геронтологи переконані, що спогади створюють емоційний та інтелектуальний комфорт для людини похилого віку, є своєрідним видом творчості, вони виганяють апатію, вселяють бадьорість. Ймовірно

перебільшення, спотворення деяких подій, і навіть ідеалізація свого покоління, до чого необхідно ставитися поборливо.

Таким чином, психологічний стан людей похилого віку обумовлюється зміною провідного виду діяльності та фізіологічною перебудовою організму, уповільненням розумових процесів. Знання та розуміння спеціалістом специфічних особливостей віку дозволить йому правильно вибудувати роботу та знайти найбільш ефективні шляхи вирішення проблем. При цьому для людини похилого віку необхідне збереження своєї самостійності, тому при виборі недоречного типу спілкування, який може виявлятися в нав'язуванні своєї думки, гордовитої поведінки, зайвої самовпевненості, вибудувати довірчі відносини з клієнтом буде практично неможливо.

Фахівець повинен враховувати інтереси та встановлення літньої людини при комунікації з нею: розуміти, де доречно промовчати, а де необхідно підтримати розмову мімікою чи жестами. Перед початком розмови потрібно дізнатися, чи є у співрозмовника проблеми зі слухом чи мовою. Комунікація повинна будуватися у нормальному звуковому регістрі, за потреби використовуються компенсуючі засоби: читання по губах, жестикуляція, малювання, запис запитань та відповідей, присутність родичів, близьких чи інших фахівців. Важливо враховувати бажання літньої людини виступати в ролі активного оповідача, бути готовим до ліричних відступів, роздумів, а може й моралі. Недоречно перебивати клієнта. Якщо у соціального працівника немає можливості поговорити з літньою людиною в даний момент, то з дотриманням правил ввічливості він повинен попросити перенести розмову найближчим часом. Під час розмови літній людині важливо бачити зацікавленість свого співрозмовника, тому необхідно підтримувати розмову, не відволікатися на сторонні непотрібні речі, у ролі активного слухача. Важливо реагувати безпосередньо на те, про що говорить літня людина, а не на свої думки у зв'язку з почутим, тому що фальш відразу стане помітною і образить почуття

оповідача. Співрозмовники повинні бути на одному рівні, неправильно якщо під час діалогу фахівець стоятиме (якщо в цьому немає певної потреби). Для розташування людини себе фахівець повинен зберігати доречну посмішку, періодично дивитися клієнту у вічі. Не дозволяється вживання у присутності літньої людини нецензурних слів. Соціальний працівник має бути поблажливим до неточностей, помилок, яких можуть припускатися люди похилого віку. Навіть якщо клієнт поводить себе дратівливо чи плаксиво, фахівцю важливо зберігати самоконтроль, ввічливість та доброзичливість.

Звертатися до похилого віку необхідно на ім'я та по батькові, велике значення набуває вживання слів «дякую», «будь ласка». Якщо клієнт не зрозумів з першого разу, потрібно повторити ще раз, пояснити докладніше. У похилому віці слабшає пам'ять, тому бажано нагадувати про майбутні події, які заплановані в рамках роботи. Велику роль відіграє чіткість і членорозділення мови, недоречним є використання професійної термінології, незрозумілої літній людині.

Особливу увагу слід приділяти своєму зовнішньому вигляду. Літні люди ідеалізують своє покоління, яке, на їхню думку, було скромнішим і поряднішим від нинішнього, тому достаток косметики, прикрас та новомодний одяг можуть стати на заваді на шляху до встановлення довірчих відносин. Важливо, щоб не одяг привертав увагу клієнта, а особистість фахівця. Не вітається недбалість, неухважність, невиконання своїх обіцянок, зайва балакучість.

При взаємодії з людьми похилого віку фахівцю не можна забувати про таке професійне почуття як емпатія. Воно допомагає розуміти почуття клієнта, проявляти співпереживання, але не наповнювати себе ними. Це потрібно для профілактики професійного вигорання.

Отже, соціальна робота передбачає суб'єкт-суб'єктні відносини, де визнається індивідуальність іншої людини, її автономність та право на власний голос. Вихід на пенсію стає першою кризою на новому життєвому етапі, що погіршує психологічне здоров'я людей похилого віку. Вік стає

психологічним бар'єром до повноцінної життєдіяльності, з'являється відторгнення себе, у свідомості починають панувати стереотипи. Знання та розуміння фахівцем можливих негативних проявів вікових змін убезпечить його від помилок при організації роботи.

Висновки до розділу 1

Визначено, що знання та розуміння специфіки віку дозволяє фахівцеві зрозуміти потреби його клієнта, що перебуває на даному етапі життя, та правильно вибирати техніку взаємодії із ним у процесі надання допомоги.

Знання потреб літньої людини є необхідним для визначення оптимальності форми роботи із нею й вибору таких видів соціальних послуг, яких вона особливо потребує. В старості відбуваються зміни в особистості, насичені різноманітним набором якостей, що рідко зустрічаються у одній людині. Саме тому виникає потреба розгляду різних класифікацій соціально-психологічних типів старості та тих чинників, що впливають на спосіб життя людей похилого віку.

Визначено, що люди похилого віку стикаються із особливими проблемами фізичного й психічного здоров'я, які необхідно визнати. До основних проблем людей похилого віку віднесено:

1) обмеження життєдіяльності людей похилого віку. Дана проблема є однією із найгостріших для людей, які досягли похилого віку, оскільки з огляду на свої вікові особливості їм доводиться відмовлятися від їхніх звичних соціальних ролей;

2) «вихід» літньої людини з активної життєдіяльності та нестабільний характер взаємовідносин з оточуючими її людьми;

3) різке зниження соціального статусу людей похилого віку в суспільстві;

4) зростання проявів психологічних розладів.

Розглянуто характерні для похилого віку психологічні особливості, які слід враховувати фахівцям із соціальної роботи при взаємодії із такими людьми. Зміна провідного виду діяльності після виходу на пенсію, здоров'я, що погіршується, ослаблення соціальних зв'язків мають негативний вплив на психологічне здоров'я людей похилого віку. Виникають чи загострюються такі психологічні проблеми як: відчуття незрозумілості та байдужості, внутрішній стан самотності, втрата повноти життя, підозрілість, тривожність. Знання та розуміння спеціалістом психології похилого віку убезпечить його від небажаних помилок, дозволить вибудувати довірчі відносини з клієнтом для ефективної роботи.

Соціальна робота передбачає суб'єкт-суб'єктні відносини, де визнається індивідуальність іншої людини, її автономність та право на власний голос. Вихід на пенсію стає першою кризою на новому життєвому етапі, що погіршує психологічне здоров'я людей похилого віку. Вік стає психологічним бар'єром до повноцінної життєдіяльності, з'являється відторгнення себе, у свідомості починають панувати стереотипи. Знання та розуміння фахівцем можливих негативних проявів вікових змін убезпечить його від помилок при організації роботи.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

2.1. Характеристика основних методів і технологій соціальної роботи з людьми похилого віку

Проблема старіння порівняно нове соціальне явище. Для вирішення даної проблеми потрібна соціальна підтримка й захист людей похилого віку. Однією із найважливіших форм такої підтримки є здійснення соціальної адаптації й реабілітації людей похилого віку. Забезпечення ефективності соціальної роботи передбачає необхідність розробляти та впроваджувати різні методи й технології соціальної роботи, що покращують якість життя цієї групи людей. Відповідно з класифікацією Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я та геронтологічної асоціації до похилого віку належать люди віком 60-75 років, до старечого віку – громадяни 76-90 років, до довгожителів – старше 90 років. Соціальна робота сприяє виявленню позитивного потенціалу громадян «літнього віку», допомагає оцінити накопичений практичний досвід.

Технологія є певним алгоритмом різного виду діяльності. Виступаючи у подібній якості, технологія дозволяє при необхідності відтворювати процес людської діяльності в різних умовах та тиражувати його. Вайнола Р. Х. під технологією соціальної роботи розуміє «сукупність форм, методів та прийомів, що використовуються соціальними службами, закладами соціального обслуговування, соціальними працівниками для вирішення завдань соціальної роботи» [1, с. 34].

Ю. Мацкевич в практиці соціальної роботи із людьми похилого віку виділяє:

«1) загальні технології, які передбачають організацію та здійснення діяльності:

- соціальна діагностика – загальний спосіб отримання достатньої інформації про клієнта-людину похилого віку з метою встановлення соціального діагнозу для розробки програми соціальної допомоги;

- соціальна терапія – надання клієнтові похилого віку допомоги в розвитку особистості, усунення негативних впливів, якими супроводжується процес соціалізації і подолання якостей які заважають процесу повноцінної життєдіяльності, що сприятиме поліпшенню його соціального здоров'я;

- соціальне консультування – надання клієнтові похилого віку вичерпної інформації про варіанти соціальної допомоги й вибору ним дій, форми поведінки з метою досягнення оптимального вирішення існуючих проблем;

- соціальна адаптація – процес активного пристосування клієнта похилого віку до нових для нього соціальних умов життєдіяльності;

- соціальна підтримка – діяльність, спрямована на компенсацію ресурсів індивіда або соціальної групи, втрачених під впливом проблеми;

2) спеціальні технології – ґрунтуються на різних видах соціальної допомоги та спрямовані на вирішення конкретних проблем:

- соціальне піклування – допомога в задоволенні потреб та захисті громадських прав особам похилого віку, які фізично неспроможні це зробити самостійно або визнані недієздатними, здійснюється соціальним працівником відповідно до державного законодавства;

- соціальний патронаж – допомога в організації життєдіяльності клієнтам похилого віку, що потрапили в складну життєву ситуацію й нездатні або втратили можливість самостійно подолати, здійснюється на тривалій основі та на термін, необхідний для розв'язання цієї ситуації;

- соціальне обслуговування – надання комплексу соціальних послуг громадянам похилого віку в домашніх умовах або спеціалізованих закладах;

- соціальне представництво – захист прав і інтересів громадян похилого віку в установах, організаціях» [22, с. 41-42].

За правильною обраною технологією при соціальній роботі з людьми похилого віку, необхідно дотримуватися основних методів соціальної роботи з людьми похилого віку, а саме:

1. Метод соціально-психологічного тренінгу спрямований на збільшення емоційної стійкості людей похилого віку за рахунок створення особливої навчально-експериментальної ситуації, що сприяє допомогти людям похилого віку індивідуальні та групові психологічні події, що розгортаються в процесі спілкування, а також яким чином кожен з учасників впливатиме на інших, і яка роль та зміст спільної діяльності.

2. Метод розмови з людиною похилого віку вибудовується з урахуванням принципів доброзичливості, невимушеності і природності. Індивідуальна розмова з людиною похилого віку містить у собі мету допомогти людині подолати переживання, допомогти знайти вихід із складної важкої життєвої ситуації.

Літня людина як об'єкт соціальної роботи є одночасно і суб'єктом, який здатний не тільки усвідомлювати зміст та мету роботи з ним, а й стати чи не стати її співучасником. Саме тому соціальний працівник повинен активно протидіяти встановленню окремих літніх і старих клієнтів сприймати себе як безпорадних і беззахисних, і без будь-яких докорів совісті перекладати на нього всі побутові проблеми і навіть відповідальність за своє життя.

В даний час існує два основних підходи в соціальній роботі з людьми похилого віку. Сутність першого підходу у тому, що це клієнти однакові. Різниця лише у характері, ступеня немічності та у наданні їм необхідних послуг.

В основі другого підходу лежить відмінність, а не подібність людей похилого віку. Відповідно до цього підходу, літні клієнти, кожен окремо, сприймається як індивід, особистість з неповторними рисами, характеристиками, які мають у центрі уваги з організацією соціальної роботи.

Розглянемо основні форми соціальної роботи з людьми похилого віку.

1. Соціально-психологічна допомога забезпечує активізацію у літніх людей самовпевненості, цілеспрямованості, сприяє оптимістичному погляду на навколишній світ, позитивних якостей людини та набуття впевненості у своїх силах.

2. Навчання літньої людини соціальному спілкуванню. Соціалізація відбувається з допомогою навчання як живому, і, за можливості, віртуальному спілкуванню. Одним із завдань навчання віртуальному соціальному спілкуванню стає навчити літню людину працювати на комп'ютері, через адаптацію в сучасному інформаційному суспільстві.

3. Соціокультурна реабілітація спрямована на відновлення порушених або повністю втрачених здібностей до виконання тих чи інших дій з урахуванням інтересів, побажань, потреб, а також потенційних можливостей людей похилого віку.

4. Фізкультурно-оздоровча робота спрямована як на покращення стану здоров'я літньої людини, так і на відновлення її соціальних функцій, а також на коригування психологічного стану.

Таким чином, на даному етапі розвитку існує досить широкий перелік новітніх методів й технологій соціальної роботи із людьми похилого віку, які спрямовані на надання допомоги громадянам даної категорії. Основним серед них є надання можливостей людям похилого віку поглянути на самого себе, на оточуюче середовище загалом із нової, іншої точки зору, а також вміння пристосовуватися до умов сучасного життя, які динамічно змінюються, та навчатися чогось нового. Правильній організації соціальної роботи із людьми похилого віку сприяє виявлення позитивного потенціалу людей похилого віку, оцінка накопиченого практичного досвіду людей похилого віку, спрямування державної соціальної політики, загалом, і соціальні програми, зокрема, на потреби старіючого населення.

2.2. Організаційно-управлінські технології в роботі з людьми похилого віку

Дослідження різних аспектів соціальної роботи із людьми похилого віку проводиться у широкому діапазоні теоретичних та прикладних пошуків та торкається різних сфер даної проблеми, починаючи від загальних аспектів соціальної політики, до конкретних форм та моделей соціальної роботи. Незважаючи на це, в наявних на сьогоднішній день публікаціях немає всебічного вивчення новітніх методів й технологій роботи із людьми похилого віку, що були б повністю адаптовані до сучасної структури сучасного суспільства.

Більшість громадян, що вийшли на пенсію після досягнення пенсійного віку, продовжують працювати. Люди похилого віку володіють певними ресурсами, яких достатньо участі у процесі реорганізації певних напрямів соціального обслуговування на суб'єктному рівні. Виходячи з цього, не маловажною стороною в процесі вдосконалення організаційно-управлінських технологій стає формування нових концепцій соціальної роботи, спрямованих на інтеграцію в сучасне суспільство і збереження соціальних зв'язків та ролей людей похилого віку.

«Соціальний захист людей похилого віку в Україні забезпечується мережею закладів: Міністерство праці та соціальної політики; Пенсійний фонд; управління, комісії, комітети соціального захисту населення місцевих Рад і держадміністрацій; територіальні центри соціального обслуговування пенсіонерів і самотніх непрацездатних громадян та відділення соціальної допомоги вдома; установи, заклади і підприємства сфери управління Міністерства праці та соціальної політики, які здійснюють соціальний захист людей похилого віку, інвалідів, ветеранів війни і праці (науково-дослідні інститути, які вивчають проблеми старіння, служби медико-трудової експертизи, різноманітні недержавні фонди, товариства, організації) та ін» [39].

Аналіз діяльності держави на користь людей похилого віку показав, що зберігається багато недоліків у вирішенні соціальних проблем цієї категорії населення. Соціальні заходи, спрямовані на поліпшення психоемоційного стану, інтеграції у суспільство не займають значне становище в українській соціальній політиці. Виходячи з цього, окрім фінансових проблем, люди похилого віку мають і моральні проблеми, що в умовах віку обтяжується розвитком деменції.

Організаційно-управлінські «технології в соціальній роботі можна визначити як системи науково обґрунтованих дій та взаємодій суб'єктів та об'єктів, спрямовані на зміну якостей та поведінки різних категорій нужденних, а також навколишніх умов, на досягнення позитивних результатів з найменшими витратами людських зусиль та матеріальних засобів.

У соціальній роботі управлінські технології найбільш наближені до людини, її соціально-психологічних, психолого-біологічних особливостей. Розробка стратегії роботи тут відрізняється специфічною аналітико-соціолого-психологічною спрямованістю, вибором стосовно клієнта таких дій, що ґрунтуються на знанні як сутності проблеми, так і особистісних особливостей клієнта, вмінні спеціаліста із соціальної роботи знайти підходи, адаптоване до кожного конкретного випадку [33].

Сучасне розуміння управлінсько-технологічної взаємодії соціального суб'єкта та клієнта (об'єкта) базується саме на єдності науковості та організації, на забезпеченні інтересів людини та суспільства. Організаційно-управлінський вплив на людину, управління людьми означає правильне визначення соціальної ролі кожної людини, її місця у виробництві, колективі, сім'ї, її функцій та обов'язків, а також засвоєння кожною людиною призначеної їй соціальної ролі, що досягається за допомогою навчання, освіти, виховання. Необхідно забезпечення виконання кожною людиною своєї соціальної ролі, що досягається системою правових та етичних норм,

переконання, а за необхідності та примусу, стимулювання трудової та суспільної активності.

Будь-яка технологія соціальної роботи не може бути впроваджена без урахування особливостей як об'єктів, так і суб'єктів діяльності, їх стану, ресурсів, особливостей та мотивів поведінки. Отже, для вирішення завдань соціального захисту людей похилого віку необхідні певні об'єктивні та суб'єктивні умови та передумови, що зумовлює відмінність технології соціальної роботи з ними.

Психологічні особливості людей похилого віку посилюють їхні особисті проблеми. Однак, вони можуть і сприяти вирішенню життєвих проблем клієнта похилого віку. Виходячи з цього, фахівцю із соціальної роботи необхідно не тільки виявити психологічні особливості, але й використовувати їх як необхідний потенціал для вирішення питань, пов'язаних із соціальним обслуговуванням людей похилого віку. Особливе значення в обслуговуванні людей похилого віку має приділятися віковим змінам, які характерні для віку клієнта та подій, що відбулися в їхньому житті.

Наразі послуги людям похилого віку в Україні надають такі заклади:

«1) територіальні центри з обслуговування одиноких непрацездатних громадян похилого віку та інвалідів (спеціальна державна установа, що надає за місцем проживання біля 40 видів послуг пенсіонерам, інвалідам, одиноким непрацездатним громадянам та іншим соціально незахищеним особам вдома, в умовах стаціонарного, тимчасового та денного перебування, які спрямовані на підтримання їхньої життєдіяльності і соціальної активності);

2) будинки-інтернати загального профілю для громадян похилого віку та інвалідів (стаціонарна соціально-медична установа загального типу для постійного проживання громадян похилого віку, ветеранів війни та праці, інвалідів, які потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування);

3) спеціальні будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів (стаціонарна соціально-медична установа, призначена для постійного проживання осіб похилого віку, переважно з числа особливо небезпечних рецидивістів та інших осіб, за якими відповідно до чинного законодавства встановлено адміністративний нагляд, інвалідів та громадян похилого віку, з числа колишніх засуджених, які потребують не тільки побутового та медичного обслуговування, а й цілеспрямованого виховного впливу, а також для громадян, які за рішенням місцевих органів виконавчої влади переводять з інших інтернатних установ загального типу за систематичне порушення громадського порядку, вживання алкоголю та інших токсичних апаратів, бійки тощо);

4) геріатричні пансіонати (стаціонарна медико-соціальна установа для проживання осіб з вираженими віковими порушеннями психіки, підтвердженими висновком лікувально-консультативної комісії органів охорони здоров'я);

5) пансіонати для ветеранів війни та праці (установи інтернатного типу підвищеної комфортності)» [18, с.260].

У зв'язку з тим, що було виявлено необхідність створення комплексу заходів щодо вдосконалення організаційно-управлінських технологій, що застосовуються у роботі з людьми похилого віку, а також створення нових технологій, спрямованих на профілактику деменції, і як наслідок, депривації людей похилого віку, які перебувають в установах соціального захисту, у ході соціально-проектної практики нами було розроблено соціальний проект, спрямований на профілактику деменції, інтеграцію в сучасне суспільство та збереження соціальних зв'язків та ролей людей похилого віку.

Метою даного проекту є інтеграція людей похилого віку в сучасне суспільство зі збереженням та стабілізацією їх соціальної значущості.

Завдання проекту:

- розробити нові технології роботи з людьми похилого віку, спрямовані на збереження та стабілізацію їхньої соціальної значущості;

- розробити заходи щодо профілактики деменції;
- здійснити реалізацію частини проекту за допомогою сучасних технологій;
- оцінити результати реалізації частини проекту та обґрунтувати ефективність.

Реалізація проекту була розглянута на прикладі центру, де є категорія людей похилого віку, які проживають там постійно – клієнти відчувають дефіцит спілкування, брак ресурсів для виконання своєї соціальної ролі. Більшість з них прагнуть ділитися своїм досвідом з молодим поколінням, але не можуть реалізувати свою потребу через відсутність можливості (наприклад, немає родичів) або таких факторів, як мало мобільність.

Тому для реалізації частини проекту були використані сучасні технічні можливості - Інтернет, Skype. За допомогою можливості спілкуватися за допомогою використання Інтернету та відео додатків навіть мало мобільні люди похилого віку змогли взяти участь у реалізації проекту, що, безсумнівно, благотворно вплинуло на їхній психо-емоційний стан.

План:

- З'ясувати потреби та можливості для участі у конференції у людей похилого віку, які проживають у центрі.
- Розробити спільно з фахівцем із соціальної роботи, методистом, організатором план відеоконференції. Прописати основні аспекти, які мають бути висвітлені під час конференції.
 - Забезпечити необхідними засобами учасників конференції.
 - Погодити план конференцій із соціальним педагогом, методистом та завучем з навчальної частини та вчителями школи/ліцею.
 - Погодити час проведення конференцій з огляду на вікові особливості та час медико-соціальних заходів учасників конференції.
 - Зареєструватися у відеохостингах для розміщення відео.
 - Провести реалізацію заходів.

Реалізація частини проекту передбачає проведення кілька відео конференцій між учнями школи та клієнтами центру. У школах поширена практика запрошення на уроки значних та цікавих людей, які можуть поділитись своїми знаннями, досвідом, спогадами. Але оскільки клієнти центру не можуть самостійно відвідати школу, зустріч слід проводити у форматі відео конференції.

Також у відео хостингах, таких як YouTube, та соціальної мережі Instagram створюються сторінки, на яких розміщуються відео уроки та розповіді про життя. Такий метод роботи використовується з тими, хто боїться чи соромиться громадських виступів.

У багатьох людей похилого віку, які перебувають у центрі немає онуків, у зв'язку з цим доцільно записувати аудіо та відео з читанням дитячих книг. Такі матеріали можуть бути використані в центрах допомоги дітям, в яких знаходяться діти-сироти та діти, що залишилися без піклування батьків, для створення позитивної атмосфери, сприятливого психоемоційного стану дітей, особливо дошкільного та молодшого шкільного віку. Також можна використовувати дані матеріали у роботі з дітьми групи ризику, як казкотерапію, включену до комплексу корекційних технологій.

Для реалізації трьох варіантів напрямів проекту необхідно використання такого матеріально-технічного забезпечення, як:

- ноутбук, з доступом в Інтернет;
- телефон із відеокамерою, з доступом до Інтернету;
- проектор;
- книги з дитячими оповіданнями;
- навушники з мікрофоном;
- приладдя для в'язання (спиці, гачок, пряжа);
- приладдя для вишивання (тканина, п'яльці, нитки, голки, наперсник);

Фінансове забезпечення для реалізації проекту не знадобиться, оскільки проект можна реалізувати дистанційно. Витрати на витратні матеріали, такі

як доступ до Інтернету, приладдя для в'язання та вишивання не враховуються – оскільки вони, як правило, є в наявності.

Отже, запропонований проект доцільний через відсутність прямих витрат, але несе у собі велику соціальну значимість.

Очікуваними результатами є інтеграція в сучасне суспільство, підтримання та стабілізація соціальних ролей та зв'язків, а також задоволеність людей похилого віку, які брали участь у реалізації проекту, їхня зацікавленість у подальшій участі у таких заходах, профілактика деменції. Показниками оцінки задоволеності учасників проекту буде диференційоване голосування, інші показники можна відстежити протягом більш тривалого періоду - на підставі медико-соціальної експертизи, психолого-соціальної експертизи, яка виявить позитивні зміни у стані учасників проекту.

Соціально-економічних ризиків у собі проект не несе.

По закінченні реалізації цієї частини проекту слід організувати зворотний зв'язок від учасників проекту.

Для людей похилого віку, які братимуть участь у відео-конференціях та запису відео-уроків, це буде позитивний та цікавий досвід, при якому вони відчували свою значущість та затребуваність.

2.3. Здоров'єзберігаючі технології в соціальній роботі з людьми похилого віку

Можна виділити кілька критеріїв, які детермінують здоров'я літньої людини. Одним із перших складових здоров'я дослідники називають спадковість, що зумовлює схильність або, навпаки, несприйнятливність до певних хвороб. Значне місце у тому, як відбуватимуться процеси старіння, відводиться способу життя, якого дотримувалася людина. Фізичний стан тіла на старості залежить від цього, який спосіб життя вела людина у молодості, та й загалом, протягом усього життя. Наявність шкідливих звичок, прийом

алкоголю, наркотиків, психотропних речовин, поганий режим сну та відпочинку, гіподинамія, неякісне, незбалансоване харчування є визначальними у передчасному старінні організму. При впливі таких несприятливих умов у людини можуть розвиватися різноманітні хронічні захворювання, психічні відхилення і смерть.

Стан здоров'я на старості може обтяжуватися умовами життя, у яких людина проживала. Особливо несприятлива ситуація спостерігається у соціально неблагополучних верствах суспільства.

Важливою складовою здоров'я людини похилого віку є її психічне здоров'я, яке, своєю чергою, залежить від соціального становища людини, емоційно-психологічного стану, біологічних особливостей організму. Якщо говорити про соціально-економічний статус людини та її вплив на психічний стан, то резонно відзначити, що у зв'язку із припиненням трудової діяльності у нього нерідко багаторазово скорочується кількість соціальних контактів, звужується коло соціальних зв'язків, обмежується коло спілкування, різко падає соціальна активність. Лише деякі люди підтримують контакти з колегами по роботі, максимально прагнуть продовження соціальної активності в суспільстві, зберігають самостійність і самодостатність.

Ще однією важливою причиною погіршення емоційного стану людини є часті думки про смерть, які з відходом із життя друзів, колег, близьких людей вкотре нагадують про кінцівку життєвого шляху. Додатковим ударом стає смерть чоловіка (дружини) як найближчої людини, усвідомлення непоправності втрати невблаганно залишає глибокі рани в душі людини похилого віку. Шлюб, що розпався таким чином, нерідко провокує ситуацію, коли людина кидає ведення домашнього господарства, внаслідок чого стає залежною від своїх рідних і близьких, що також детермінує зміну характеру та емоційного стану. Нерідко родичі беруть під свою опіку літніх людей, наполягають на переїзді до них. Таким чином, переселення людей похилого віку також порушує їх звичне коло спілкування. Іноді можна спостерігати, що люди похилого віку свідомо обмежують контакти зі своїми ровесниками,

особливо з такими, що мають негативне світосприйняття, постійно скаржаться і нарікають на здоров'я, дітей, що оточують в цілому. Попутно людьми похилого віку нерідко виявляється негативне ставлення до старості в суспільстві, неповажне ставлення з боку представників молодших поколінь, починає більш гостро відчуватися непотрібність і незатребуваність у сім'ї.

Варто зазначити, що між фізичним та психічним здоров'ям людини існує прямий взаємозв'язок. Так, на психіку людей похилого віку впливає обмеження в рухах, у вільному пересуванні, хворобливі відчуття, фізична залежність від людей, які доглядають їх. Літні люди, які страждають на різні захворювання, більше схильні до депресивних станів, при цьому, якщо не відволікати людину від переживань з цього приводу, хвороба може суттєво прогресувати.

У зв'язку із виходом на пенсію скорочується дохід. Економічна неспроможність через низьке пенсійне забезпечення породжує невпевненість у завтрашньому дні, негативні настрої, провокує спад життєвої енергії та сил. Варто зазначити, що частка людей похилого віку у складі бідного населення досить велика. Нерідко вони починають економити на харчуванні, що позначається на якості вживаних продуктів, збалансованості раціону. У

У зв'язку з економічною кризою в країні, подорожчанням комунальних, медичних, соціальних послуг багато хто з них стає недоступним для осіб похилого віку, а забезпечення життєдіяльності людей похилого віку здійснюється на мінімальному рівні.

Таким чином ми коротко розглянули проблеми літньої людини. На наш погляд, багато аспектів проблем людей похилого віку можуть бути успішно вирішені завдяки поширенню різних технологій роботи з даною категорією громадян. При роботі з людьми похилого віку фахівці рекомендують активно використовувати такі технології, як бібліотерапія та терапія літературною творчістю, ізотерапія, гарденотерапія, глинотерапія, музикотерапія та ін. Особливе місце відводиться здоров'язберігаючим, спортивно-оздоровчим

технологіям. Технології соціально-культурної діяльності, орієнтовані на людей похилого віку, досить різноманітні (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Приклади технологій соціально-культурної діяльності, орієнтовані на людей похилого віку

Всі зазначені технології, що застосовуються як окремо, так і в комплексі, вирішують єдине завдання - покращення якості життя, підвищення життєвого тону, що тягне за собою покращення фізичного та психічного здоров'я літньої людини, дозволяє йому зберігати соціальну активність та самореалізовуватися.

Як ілюстрацію позитивного впливу комплексу соціально-культурних технологій, спрямованих на здоров'язбереження старшого покоління, слід розглядати досвід впровадження реабілітаційних, оздоровчих практик роботи з людьми похилого віку на прикладі роботи різних закладів.

З віком люди все частіше усвідомлюють, що головне в житті здоров'я. Коли хвороби підкрадаються ближче, про здоров'я починають згадувати все частіше. На жаль, у зрілому віці багато хто, нарікаючи на стан свого здоров'я, не бачать інших варіантів оздоровлення, окрім допомоги лікарів. Відсутність фізичного навантаження, малорухливий спосіб життя

разом із віковими змінами провокують посилення проблем зі здоров'ям у людей зрілого віку. При цьому фізичні вправи вкрай необхідні, оскільки вони є добрим засобом профілактики старечих проблем зі здоров'ям. Понад те, заняття фізкультурою сприятливо позначаються емоційно-психологічному стані особистості, мозковий діяльності, в людини з'являються бадьорість духу, життєстверджуючі погляди навколишній світ, збільшується витривалість організму. Свідомо приділяючи увагу своєму фізичному тілу, регулярно займаючись посильними фізичними вправами, люди похилого віку мають оптимальний рівень кардіореспіраторних і м'язових станів, правильну вагу і будову тіла. Заняття спортивними та оздоровлюючими практиками призводить до того, що літні люди набагато менше страждають на різні захворювання, покращується якість життя в цілому.

Так, з урахуванням того, що ніколи не пізно розпочати ведення здорового способу життя, оздоровлення організму, до програми центрів слід включати тілесно-орієнтовані практики. Педагогам у доступній формі доцільно роз'яснювати рецепти довголіття, показувати методи оздоровлення організму.

Приховано оздоровлення літніх повинно відбуватися завдяки тому, що вони тривалий час перебуватимуть на відкритому повітрі, багато гулятимуть.

Як уже зазначалося нами вище, для підтримки повноцінного життя літня людина повинна правильно, повноцінно харчуватися, дотримуватися принципу збалансованості харчування. Однак у зв'язку з мізерною пенсією, дорожнечею якісних продуктів багато людей похилого віку не можуть собі дозволити харчуватися повноцінно. Цьому питанню при організації центрів слід приділяти особливу увагу. Адже це дозволить покращити процеси травлення, перистальтики, зниження проблем із застійними явищами у кишечнику.

Варто зазначити, що в літньому віці відбувається зниження відчуття шкірних покривів, зміна тактильних відчуттів, порушення дрібної моторики, що нерідко негативно позначається на психічних процесах пам'яті, мислення

і тощо. У зв'язку з цим до програми центрів слід включати майстер-класи з декоративно-ужиткової творчості, зокрема передбачити:

- підготовка ляльок-оберегів;
- навчання техніки роботи з фольгою;
- розпис на каменях;
- виготовлення «ловця снів», пташок з вовняних ниток.

Цілком зрозуміло, що не всі учасники якісно справлятимуться з роботою, хоча наведені техніки максимально прості. Всі види занять з декоративно-ужиткової творчості сприятимуть розвитку дрібної моторики. За підсумками майстер-класів доцільно організувати виставку творчих робіт. У ході виставки учасники зможуть порівнювати свої результати та своїх колег, бачити перспективи свого вдосконалення.

Як зазначалося нами вище, з вікових особливостей організму, людині важливе спостереження лікарів - вузьких фахівців. На жаль, в Україні слабо розвинена профілактична медицина, нерідко на плановий прийом лікаря потрапити досить складно, а платна медицина не завжди доступна людям цієї категорії. У зв'язку з цим доцільно запросити фахівців-медиків, здатних зробити своєчасну діагностику.

Підбиваючи підсумки впровадження соціально-культурних технологій, можна констатувати, що вони дозволяють вирішити низку поставлених завдань, зумовлених потребами людей похилого віку: створити умови для рекреації на свіжому повітрі та занять фізичними вправами, освоєння доступних оздоровчих методик, проведення спортивних конкурсів; провести тренінги, створені задля зняття психологічних бар'єрів, розвиток комунікативних навичок; організувати майстер-класи з декоративно-ужиткової творчості, які сприятливо впливають на розвиток дрібної моторики; активізувати творчу діяльність учасників у рамках культурно-дозвільних програм; організувати консультаційну діяльність фахівців, орієнтованих на надання послуг людям старшого віку. Основними формами соціально-культурної діяльності при цьому повинні стати: вечори

відпочинку, концерти, квести, спортивні змагання, групові заняття, виставки та ін., - під час яких люди похилого віку стануть не тільки глядачами, а й активними учасниками. Інтеграція різних методів та форм роботи дозволила успішно реалізувати завдання щодо покращення стану здоров'я та якості життя літніх людей.

Висновки до розділу 2

Узагальнено основні методи (1) метод соціально-психологічного тренінгу спрямований на збільшення емоційної стійкості людей похилого віку за рахунок створення особливої навчально-експериментальної ситуації, що сприяє допомогти людям похилого віку індивідуальні та групові психологічні події, що розгортаються в процесі спілкування, а також яким чином кожен з учасників впливатиме на інших, і яка роль та зміст спільної діяльності; 2) метод розмови з людиною похилого віку вибудовується з урахуванням принципів доброзичливості, невимушеності і природності) та форми соціальної роботи з людьми похилого віку (1) соціально-психологічна допомога; 2) навчання літньої людини соціальному спілкуванню; 3) соціокультурна реабілітація; 4) фізкультурно-оздоровча робота).

Розкрито особливості соціальної роботи з людьми похилого віку, а також описується проект із впровадження організаційно-управлінських технологій у роботу установи соціально обслуговування, спрямований на профілактику деменції, інтеграцію в сучасне суспільство та збереження соціальних зв'язків та ролей людей похилого віку.

Описано основні технології соціально-культурної діяльності, орієнтовані на людей похилого віку, зокрема ігрові та розважально-ігрові (рухливі, малорухливі, театралізовані), художньо-видовищні, діалогічні (показ, оповідання, переказ, пояснення, ілюстрування), творчо розвиваючі (тренінг, імпровізація), навчальні (вправи), проблемно-пошукові, інформаційні та інші технології.

Обґрунтовано необхідність застосування здоров'язберігаючих технологій у соціально-культурній роботі з людьми похилого віку.

Взаємозв'язок творчих, комунікативних і здоров'язберігаючих технологій спрямований на підвищення якості життя і поліпшення здоров'я людей похилого віку. Залучення учасників до різноманітної культуротворчої та рекреативної діяльності сприяє створенню атмосфери творчого спілкування та створення умов для самореалізації. Сукупність усіх соціально-культурних технологій спрямовані на покращення фізичного та психічного здоров'я

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

3.1. Підготовка майбутніх фахівців до соціальної роботи з людьми похилого віку

Специфіка української дійсності потребує особливої уваги до проблеми самотності людей похилого віку.

У контексті сучасного соціокультурного середовища, де старіння населення є нагальним соціальним викликом, підготовка майбутніх фахівців до соціальної роботи з людьми похилого віку стає важливою складовою соціальної допомоги та підтримки. Забезпечення гідності, комфорту та активності для літнього покоління вимагає від фахівців у сфері соціальної роботи не лише глибокого розуміння особливостей старіння, але й вміння впроваджувати інноваційні підходи до роботи з цією категорією населення.

Важливо розглядати підготовку фахівців як ключовий інструмент формування висококваліфікованого кадрового потенціалу, здатного ефективно взаємодіяти з усіма аспектами старіння, від психологічних та медичних аспектів до соціально-економічних викликів. Це вимагає вдосконалення університетської програми, акцентуючи увагу на інтеграції теоретичних знань та практичних навичок, а також формуванні етичних засад та відповідального ставлення до соціальних потреб літнього покоління.

Різні дослідження показують, що деякі соціально-економічні зміни, що відбуваються в суспільстві, впливають на збільшення кількості самотніх людей похилого віку: падіння моральності, що спостерігається, зміна існуючої раніше системи цінностей, що передбачає поважне ставлення до старшого покоління, поширення серед молодого покоління геронтофобного (страх старості) настрою, індивідуалізація населення, трансформація

сімейних форм підтримки, передача частини сімейних функцій щодо догляду за літніми родичами на рівень держави, а також переважання точки зору, що люди похилого віку не приносять користі суспільству, є «зайвими».

Основними причинами звернення самотніх людей похилого віку до соціальних служб є: погіршення стану здоров'я, часткова чи повна втрата навичок самообслуговування, обмеженість кола спілкування, конфлікт у сім'ї, незатребуваність рідними та близькими, відчуття власної непотрібності. Отже, проблема самотності людей похилого віку має яскраво виражений соціальний характер.

Тому одним із завдань, що покладаються державою на органи соціального захисту населення, є створення в системі соціального обслуговування населення служб готових надати кваліфіковану допомогу самотнім людям похилого віку.

Надання допомоги самотнім людям похилого віку у подоланні численних соціальних колізій сьогодення дійсності, що ведуть до самотності, має низку специфічних особливостей.

Врахування цієї специфіки у роботі соціальних служб вимагає від фахівців, які працюють у них, володіння особливими психологічними та інструментальними особистісно-професійними якостями, соціальними технологіями, які сприяють кваліфікованому вирішенню проблем самотніх людей похилого віку.

Динамічно розвивається затребуваність соціальної роботи з самотніми людьми похилого віку в діяльності соціальних служб визначає не тільки структурно-змістовні зміни в системі соціального обслуговування літньої частини населення країни, а й професійної підготовки майбутніх фахівців у соціальній сфері. Структура та зміст підготовки студентів закладів вищої освіти мають бути орієнтовані на інтенсивний розвиток особистісно-професійних якостей майбутніх спеціалістів, здатних надавати соціально-психологічну допомогу відповідно до соціально-психологічних, вікових та

статусних проблем клієнтів; опанувати діагностичні та критеріальні способи підготовки до професійної роботи з клієнтами.

«Суть підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми літнього віку в умовах територіальної громади з опорою на сильні сторони соціальної групи (громади, родини, сусідів, волонтерів, тощо), які можуть вплинути на поліпшення життя людей літнього віку та їх самореалізацію, ми розглядаємо як системний процес, який включає:

- формування у майбутніх фахівців позитивної мотивації до роботи з людьми літнього віку як важливого спрямування їх професійної діяльності;
- забезпечення теоретичної та практичної компоненти готовності майбутніх фахівців до здійснення різноаспектної соціальної роботи з людьми літнього віку;
- формування навичок побудови комплексної стратегії використання можливостей територіальної громади та її мешканців, в тому числі й людей літнього віку з опорою на їх сильні сторони» [26].

Психолого-педагогічними умовами готовності майбутніх фахівців до соціальної роботи з самотніми людьми похилого віку є:

- інтеграція державного та регіонального компонентів, базових навчальних курсів та спецкурсів, теоретичних курсів та виробничої практики студентів, які забезпечують педагогічну підтримку процесів професійного зростання та спрямованості професійних інтересів майбутнього спеціаліста;
- взаємодія освітнього процесу у закладах вищої освіти із можливостями соціальних служб регіону впливати на спрямованість становлення особистісних та професійних якостей майбутнього спеціаліста;
- взаємодоповнення у процесі засвоєння знань та умінь з різних навчальних дисциплін у набутті особистого досвіду професійної діяльності щодо вирішення проблем соціальної роботи з досліджуваною категорією клієнтів;
- врахування національних культурно-історичних традицій ставлення до одиноких громадян похилого віку, а також зарубіжного та вітчизняного

досвіду, що стимулюють розвиток готовності студентів до обраного напрямку професійної діяльності.

«Операційна складова діяльності соціального робітника з людьми похилого віку включає такий комплекс умінь:

- аналізувати та оцінювати рівень потреб похилої людини у соціальній допомозі;
- вибирати доцільні форми, методи та засоби роботи з людьми похилого віку;
- застосовувати на практиці індивідуальний та диференційований підходи до роботи з людьми похилого віку;
- професійно взаємодіяти з працівниками інших закладів, які надають допомогу людям похилого віку (юристи, психологи, медичні працівники та ін.) для забезпечення координації успішної соціальної (соціально-педагогічної) роботи;
- планувати та організовувати роботу з людьми похилого віку; - застосовувати знання етики соціального педагога/працівника в обслуговуванні та соціально-педагогічній роботі зі старими людьми;
- використовувати психо- та соціотерапевтичні методи у вирішенні сімейно-побутових проблем похилих та старих людей;
- спілкуватися з клієнтами похилого віку (уміння встановлювати контакт, слухати, вести та завершувати бесіду) тощо» [28, с. 222].

«Вищезазначені знання, уміння та особистісно-вольові якості є беззаперечними складовими компетентності фахівця щодо реалізації технологій соціальної роботи з людьми похилого віку. Ефективне застосування таких технологій приносить успішні результати у роботі з даною категорією населення» [27].

Критеріями оцінки та показниками готовності студента до соціальної роботи з самотніми людьми похилого віку виступають:

- пізнавально-когнітивний (соціокультурна та професійна компетентність, взаємозв'язок соціокультурних та професійних знань),

- організаційно-діяльнісний (соціокультурний та професійно-спрямований досвід, формування досвіду участі видах навчальної та практико-орієнтованої діяльності),
- мотиваційно-ціннісний (цікавість до професійно-орієнтованої діяльності, прагнення до оволодіння технологіями соціальної роботи з самотніми людьми похилого віку) (рис. 3.1).

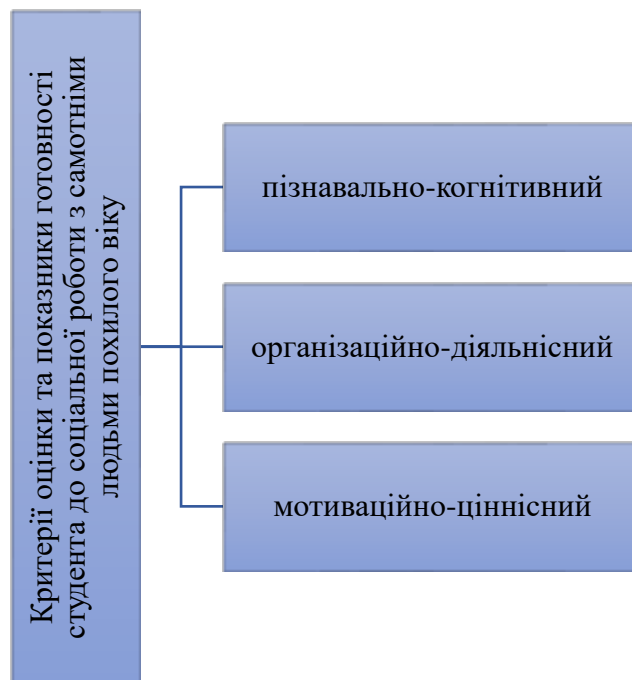

Рис. 3.1. Критерії оцінки та показники готовності студента до соціальної роботи з самотніми людьми похилого віку

Цілеспрямоване формування професійної готовності спеціаліста до соціальної роботи з самотніми людьми похилого віку передбачає систематичне та творче використання різноманітних принципів, засобів, форм та методів навчання з урахуванням вимог, які пред'являє ця діяльність до якостей фахівця.

Отже, підготовка майбутніх фахівців до соціальної роботи з людьми похилого віку є важливим етапом у побудові компетентного підходу до старіння, розширюючи горизонти розуміння та емпатії, необхідних для забезпечення повноцінного життя та добробуту літнього населення.

3.2. Проблема самотності в літньому віці як напрям роботи соціального працівника

Центральною психологічною проблемою, яка часто виникає у старших людей, є відчуття самотності та, в результаті цього, втрата необхідних та бажаних соціальних зв'язків, а також почуття беззахисності перед оточенням. Люди похилого віку відчують, що ця самотність не лише становить загрозу для їхнього фізичного та психічного благополуччя, але й виснажує їх, що, в свою чергу, може призвести до руйнування їхньої особистості.

Відсутність людських контактів сприяє відчуттю власної ізоляції, що може негативно позначитися не лише на психічному стані особистості, але й на її соціальній інтеграції. Цей аспект важкосприйнятний, оскільки створює враження про те, що соціальне спілкування відіграє критичну роль у забезпеченні якісного та здорового життя під час старіння.

Усунення відчуття самотності та створення можливостей для активної участі в соціумі виявляються важливими завданнями для психологічного добробуту старших людей, сприяючи підтримці не лише їхньої особистості, але й соціальної структури загалом.

Актуальність дослідження проблеми переживання самотності в похилому віці обумовлена її високим ступенем значущості для людей цього вікового періоду, яким нерідко доводиться зазнавати об'єктивних комунікативних труднощів у силу цілого ряду життєвих обставин: самотнього проживання, відсутності колишніх друзів та утрудненості чи неможливості встановлення нових відносин, слабкого здоров'я тощо (Додаток А). У такій ситуації саме самотність найбільш болісно переживається людьми похилого віку.

Сіляєва В. визначає самотність як «важке емоційне переживання, пов'язане з руйнуванням глибинних очікувань особистості з приводу реалізації своїх можливостей, які визнаються важливою складовою людського буття» [31, с. 33–35]. Отже, «самотність розглядається в двох аспектах: як психологічний стан людини (внутрішнє емоційне переживання)

та як характеристика її соціальних відносин із іншими людьми (зовнішнє відчуження від людей)» [23].

Зауважимо, що діяльність соціального працівника центру соціального обслуговування населення значною мірою пов'язана з роботою з самотніми людьми похилого віку. Як правило, це люди у віці понад 60 років, у яких через життєві обставини та особистісні особливості, що склалися, порушені або відсутні соціальні зв'язки. Відомо, що спілкування з іншими людьми життєво потрібне людині на будь-якому життєвому етапі. У разі виникнення будь-яких труднощів з підтримкою або встановленням соціальних контактів з найближчим для людини оточенням у похилому віці, йому значно складніше знайти близького за світоглядом співрозмовника чи друга. В цьому випадку сприяння соціального працівника, волонтерів, просто ініціативних людей може бути дуже корисним.

Пропонована нижче модель діяльності соціального працівника центру соціального обслуговування населення (таблиця 3.1) спрямована на розширення сфери спілкування маломобільних одиноких людей похилого віку, які отримують послуги вдома.

Серед ключових напрямків соціальної роботи в громаді зі самотніми людьми похилого віку визначено наступне:

1. Виявлення потенційних клієнтів. Спрямовано на визначення самотніх літніх осіб та оцінку рівня задоволеності їхніх фізіологічних, матеріально-побутових, соціальних і психологічних потреб.

2. Безпосереднє надання соціальних послуг. Орієнтоване на непряме сприяння самотнім літнім людям, що проживають на території громади, шляхом надання соціальних послуг.

3. Налагодження взаємодії з соціальними службами і громадськими організаціями. Спрямовано на розвиток співпраці між членами громади та територіальними соціальними службами та локальними громадськими організаціями, що допомагають самотнім людям похилого віку.

Таблиця 3.1

Модель діяльності соціального працівника, який обслуговує маломобільних одиноких людей похилого віку вдома

Проблема 1	Механізм рішення 2	Фахівці 3	Очікувані результати 4
I. Діагностичний етап			
Скарги на самотність	1. Розмова з самотньою людиною похилого віку про її ставлення до життя, рівень активності, потреби, практичні вміння і т. д. 2. Анкетування самотніх людей похилого віку	Соціальний працівник Психолог	1. Виявлення індивідуальних потреб самотньої людини похилого віку в необхідному їй рівні оптимального спілкування 2. Отримання об'єктивної інформації про емоційний стан самотніх людей похилого віку, визначення провідного виду самотності
II. Аналітичний етап			
Наявність необроблених результатів діагностики	1. Аналіз 2. Синтез 3. Узагальнення результатів	Соціальний працівник Психолог	1. Виявлення наявності емоційних переживань щодо самотності. 2. Розробка корекційно-профілактичних заходів щодо вирішення проблеми переживання самотності літніми людьми
III. Корекційний етап			
Рекомендовані напрями роботи із соціального обслуговування на дому маломобільних одиноких людей похилого віку			
Відсутність/недостатність у самотньої літньої людини близьких йому за світоглядом співрозмовників (друзів, приятелів тощо) та утрудненість спілкування поза домом	1. Бесіда з літньою людиною, позитивна підтримка розмови про хвилюючі (цікаві) її проблеми під час виконання робіт із соціального обслуговування вдома. 2. Навчання навичкам роботи на персональному комп'ютері 3. Організація віртуального соціального клубу спілкування людей похилого віку	Соціальний працівник Залучення волонтерів із числа школярів, студентів та ін. Соціальний працівник Волонтери	1. Створення та підтримання у літньої людини відчуття своєї потреби і причетності до проблем суспільства, що його цікавлять. 2. Створення умов для подальшого віртуального спілкування у соціальних мережах та ін. 3. Створення умов для включення самотньої літньої людини в життя соціуму відповідно до її можливостей

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4
	<p>4. Організація (за бажанням клієнта) вдома заходу: «Зустріч з цікавою людиною...».</p> <p>5. Організація виїзних заходів на природу, до церкви, установи культури та ін.</p> <p>6. Організація заочної участі самотньої літньої людини у проведенні виставок, ярмарків, конкурсів (залежно від її захоплення)</p> <p>7. Організація роботи телефону довіри як додаткового ресурсу екстреної психологічної допомоги самотнім людям похилого віку</p>	<p>Ініціативні люди похилого віку Соціальний працівник Волонтери Залучення школярів, студентів Соціальний працівник Волонтери Спонсори Соціальний працівник Волонтери Ініціативні літні люди Спонсори</p> <p>Соціальний працівник Психолог</p>	<p>4. Підтримка фізичної активності, життєвого тону у людей похилого віку, можливість передачі цікавого життєвого досвіду молодому поколінню</p> <p>5. Розширення сфери спілкування самотніх людей похилого віку, можливість задоволення духовних потреб людини</p> <p>6. Сприяння в організації зайнятості суспільно-корисною та культурно-дозвільною діяльністю</p> <p>7. Створення умов для отримання екстреної психологічної підтримки</p>
IV. Заключний етап			
<p>Необхідність отримання оцінки якості корекційної роботи</p>	<p>1. Повторне проведення діагностики 2. Моніторинг результатів</p>	<p>Соціальний працівник Психолог</p>	<p>1. Отримання об'єктивної інформації про динамічні зміни у суб'єктивному переживанні почуття самотності літньою людиною 2. Оцінка ефективності роботи</p>

4. Активізація та мобілізація ініціативних груп. Мета - формування волонтерських груп і груп взаємодопомоги серед членів громади.

5. Організація дозвілля і вільного часу. Спрямовано на створення можливостей для активностей та розваг для людей похилого віку.

6. Моніторинг і оцінка якості соціальних послуг. Спрямовано на систематичний контроль і оцінку наданих соціальних послуг з метою забезпечення їхньої якості та вдосконалення.

Ці напрямки орієнтовані на взаємодію, допомогу та покращення якості життя самотніх людей похилого віку в громаді.

Систематична та комплексна соціальна робота з самотніми похилого віку людьми є невід'ємною частиною соціальної політики, спрямованої на забезпечення гідного та задовільного життя цієї вразливої категорії населення. Насамперед, важливо виявляти та розуміти індивідуальні потреби та проблеми самотніх літніх людей, враховуючи їхні фізіологічні, матеріально-побутові, соціальні і психологічні аспекти.

Безпосереднє надання соціальних послуг, сприяння активізації громадських ініціатив, налагодження взаємодії зі спеціалізованими службами та громадськими організаціями визначаються як ефективні засоби поліпшення якості життя та соціального функціонування цієї групи населення.

Акцент на організації дозвілля та вільного часу допомагає заповнити їхні дні цікавими та задовільними подіями, тим самим зменшуючи відчуття самотності та соціальної ізоляції. Моніторинг і оцінка якості наданих соціальних послуг відіграють важливу роль у постійному вдосконаленні підходів та визначенні найбільш ефективних методів допомоги.

Загалом, соціальна робота з самотніми похилого віку людьми передбачає інтегрованість, гнучкість та постійну адаптацію до змін у їхньому житті, щоб забезпечити їм повноцінні умови для життя та розвитку в спільноті.

Висновки до розділу 3

Важливо розглядати підготовку фахівців як ключовий інструмент формування висококваліфікованого кадрового потенціалу, здатного ефективно взаємодіяти з усіма аспектами старіння, від психологічних та медичних аспектів до соціально-економічних викликів. Це вимагає вдосконалення університетської програми, акцентуючи увагу на інтеграції теоретичних знань та практичних навичок, а також формуванні етичних засад та відповідального ставлення до соціальних потреб літнього покоління.

Структура та зміст підготовки студентів закладів вищої освіти мають бути орієнтовані на інтенсивний розвиток особистісно-професійних якостей майбутніх спеціалістів, здатних надавати соціально-психологічну допомогу відповідно до соціально-психологічних, вікових та статусних проблем клієнтів; опанувати діагностичні та критеріальні способи підготовки до професійної роботи з клієнтами.

Критеріями оцінки та показниками готовності студента до соціальної роботи з самотніми людьми похилого віку виступають: пізнавально-когнітивний (соціокультурна та професійна компетентність, взаємозв'язок соціокультурних та професійних знань), організаційно-діяльнісний (соціокультурний та професійно-спрямований досвід, формування досвіду участі видах навчальної та практико-орієнтованої діяльності) та мотиваційно-ціннісний (цікавість до професійно-орієнтованої діяльності, прагнення до оволодіння технологіями соціальної роботи з самотніми людьми похилого віку).

Діяльність соціального працівника центру соціального обслуговування населення значною мірою пов'язана з роботою з самотніми людьми похилого віку. Відомо, що спілкування з іншими людьми життєво потрібне людині на будь-якому життєвому етапі. У разі виникнення будь-яких труднощів з підтримкою або встановленням соціальних контактів з найближчим для людини оточенням у похилому віці, йому значно складніше знайти близького за світоглядом співрозмовника чи друга. В цьому випадку сприяння

соціального працівника, волонтерів, просто ініціативних людей може бути дуже корисним.

Запропоновано модель діяльності соціального працівника центру соціального обслуговування населення, яка спрямована на розширення сфери спілкування маломобільних одиноких людей похилого віку, які отримують послуги вдома. Вона охоплює такі етапи, як діагностичний, аналітичний, корекційний та заключний.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

В ході проведеного дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку ми дійшли таких висновків:

1. Встановлено, що знання потреб літньої людини необхідне визначення оптимальних форм роботи з нею та вибору тих видів соціальних послуг, яких вона особливо потребує. У старості відбувається зміна особистості, насичена різноманітним набором якостей, що рідко зустрічаються в одній людині. Тому розглянуто різні класифікації соціально-психологічних типів старості та тих факторів, які впливають на спосіб життя людей похилого віку.

2. Узагальнено основні проблеми людей похилого віку: 1) обмеження життєдіяльності людей похилого віку; 2) «вихід» літньої людини з активної життєдіяльності та нестабільний характер взаємовідносин з оточуючими її людьми; 3) різке зниження соціального статусу людини похилого віку у суспільстві; 4) зростання проявів психологічних розладів.

3. Розглянуто характерні для похилого віку психологічні особливості, які необхідно враховувати фахівцю із соціальної роботи при взаємодії з людиною похилого віку. Зміна провідного виду діяльності після виходу на пенсію, здоров'я, що погіршується, ослаблення соціальних зв'язків надають негативний вплив на психологічне здоров'я людей похилого віку. З'являються чи загострюються такі психологічні проблеми як: відчуття незрозумілості та байдужості, внутрішній стан самотності, втрата повноти життя, підозрілість, тривожність. Знання та розуміння спеціалістом психології похилого віку убезпечить його від небажаних помилок, дозволить вибудувати довірчі відносини з клієнтом для ефективної роботи. Знання та розуміння фахівцем можливих негативних проявів вікових змін убезпечить його від помилок при організації роботи.

4. Узагальнено основні методи (метод соціально-психологічного тренінгу; метод розмови з людиною похилого віку) та форми (соціально-психологічна допомога; навчання літньої людини соціальному спілкуванню;

соціокультурна реабілітація; фізкультурно-оздоровча робота) соціальної роботи з людьми похилого віку.

5. Розкрито особливості соціальної роботи з людьми похилого віку, а також описано проект із впровадження організаційно-управлінських технологій у роботу установи соціально обслуговування, спрямований на профілактику деменції, інтеграцію в сучасне суспільство та збереження соціальних зв'язків та ролей людей похилого віку. Описано основні технології соціально-культурної діяльності, орієнтовані на людей похилого віку, зокрема ігрові та розважально-ігрові (рухливі, малорухливі, театралізовані), художньо-видовищні, діалогічні (показ, оповідання, переказ, пояснення, ілюстрування), творчо розвиваючі (тренінг, імпровізація), навчальні (вправи), проблемно-пошукові, інформаційні та інші технології.

6. Обґрунтовано необхідність застосування здоров'язберігаючих технологій у соціально-культурній роботі з людьми похилого віку. Взаємозв'язок творчих, комунікативних і здоров'язберігаючих технологій спрямований на підвищення якості життя і поліпшення здоров'я людей похилого віку. Залучення учасників до різноманітної культуротворчої та рекреативної діяльності сприяє створенню атмосфери творчого спілкування та створення умов для самореалізації. Сукупність усіх соціально-культурних технологій спрямовані на покращення фізичного та психічного здоров'я

7. Розглянуто підготовку фахівців як ключовий інструмент формування висококваліфікованого кадрового потенціалу, здатного ефективно взаємодіяти з усіма аспектами старіння, від психологічних та медичних аспектів до соціально-економічних викликів. Структура та зміст підготовки студентів закладів вищої освіти мають бути орієнтовані на інтенсивний розвиток особистісно-професійних якостей майбутніх спеціалістів, здатних надавати соціально-психологічну допомогу відповідно до соціально-психологічних, вікових та статусних проблем клієнтів; опановувати діагностичні та критеріальні способи підготовки до професійної роботи з клієнтами. Визначено основні критерії оцінки та показниками готовності

студента до соціальної роботи з самотніми людьми похилого віку: пізнавально-когнітивний, організаційно-діяльнісний та мотиваційно-ціннісний.

8. Діяльність соціального працівника центру соціального обслуговування населення значною мірою пов'язана з роботою саме з самотніми людьми похилого віку. Відомо, що спілкування з іншими людьми життєво потрібне людині на будь-якому життєвому етапі. У разі виникнення будь-яких труднощів з підтримкою або встановленням соціальних контактів з найближчим для людини оточенням у похилому віці, йому значно складніше знайти близького за світоглядом співрозмовника чи друга. В цьому випадку сприяння соціального працівника, волонтерів, просто ініціативних людей може бути дуже корисним. Запропоновано модель діяльності соціального працівника центру соціального обслуговування населення, яка спрямована на розширення сфери спілкування маломобільних одиноких людей похилого віку, які отримують послуги вдома. Вона охоплює такі етапи, як діагностичний, аналітичний, корекційний та заключний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика. Навчальний посібник. За ред проф. С. О. Сисоєвої. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. 134 с.
2. Всесвітня організація охорони здоров'я. URL: <http://www.who.int/>
3. Горемікіна Ю.В. Україна на шляху до Європейського Союзу: інновації у сфері соціальних послуг. Вісник Хмельницького національного університету. 2009. № 5. URL : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2009_5_1/101-104.pdf
4. Добірка публікацій на тему «старість»: Державна установа «Інститут геронтології ім. Д.Ф. Чеботарьова НАМН України». URL: <http://geront.kiev.ua/base-of-publications-on-gerontology/253-dobirka-publikatsi-na-temu-qstaristq.htm>
5. Зверєва, І. Д. Соціальна робота в Україні: підруч. / І. Д. Зверєва, Г. М. Лактіонова. Київ, 2004. 76 с.
6. Інноваційні моделі соціальних послуг. Проекти Українського фонду соціальних інвестицій/ за ред. Н. М. Шкуратової. К.: ЛДЛ, 2007. Т. 2. 159 с.
7. Інститут демографії та соціальних досліджень. URL: <http://www.idss.org.ua/>
8. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації/ за ред. І. Д. Зверєвої, Ж. В. Петрочко. К.: Фенікс, 2007. 528 с..
9. Капська А. Й. Соціальна робота: технологічний аспект: підруч. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 56 с.
10. Кабаченко Н. Радикальні підходи у соціальній роботі. Соціальна політика і соціальна робота. 2004. № 2. С. 112–121.
11. Кривоконь Н.І. Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні: навч. посіб. Чернігів: Чернігівський державний технологічний університет, 2012. 320 с.

12. Курило І. О. Демографічні процеси та трансформація вікової структури населення України у контексті суспільної модернізації. К.: ІДСД ім. Птухи НАНУ, 2015. 126 с.
13. Ленчук О.М. Специфіка соціальної роботи з людьми похилого віку. Подільський науковий вісник. – Науки: економіка, педагогіка. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. №3. 92 с.
14. Лимар, К. О., Лимар, А. О. Особливості соціальної роботи з людьми похилого віку. Механізми розвитку науково-технічного потенціалу: тези доп. І Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 11-12 листопада 2021 р.–ФОП Мареніченко ВВ–Дніпро, Україна, 2021.–237 с., 153.
15. Лібанова Е. М. Демографічні перспективи України: 2000– 2075 роки. Зайнятість та ринок праці: міжвід. наук. зб. К.: РВПС України НАН України. 2010. № 11. С. 126–141.
16. Лібанова Е. М. Демографічні перспективи України: 2000– 2075 роки. Зайнятість та ринок праці: міжвід. наук. зб. К.: РВПС України НАН України. 2010. № 11. С. 126–141.
17. Ліфарєва Н. В. Старість як соціальна проблема. Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. 2012. № 4 (239). Ч. І. С. 260–267.
18. Лукашевич М.П. Соціальна робота (теорія і практика): підручник/ Т.В.Семигіна, М.П.Лукашевич. К.:Каравела, 2011. 368 с.
19. Лях Т.Л. Основні моделі соціальної роботи. Соціальна робота в Україні: теорія і практика: науково-методичний журнал.2009. № 4. С. 37-46.
20. Ляшенко Н. О. Аспекти соціальної роботи. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. 2011. № 4. С. 75–81.
21. Мірошніченко В. Інноваційні моделі соціальних послуг – крок до повноцінної. Соціальний захист. 2006. № 11. С. 29.
22. Мацкевіч Ю.Р. Соціальна робота з людьми похилого віку: навч. Посібник. Запоріжжя : ЗНУ, 2014. 340 с
23. Мещан І. В. Самотність людей похилого віку як проблема соціальної роботи в громаді. Практика соціальної роботи. 2017.URL:

<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19717/Meshchan.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

24. Павлишина Н.Б. Зміст професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку. Молодий вчений, 2017. № 6. С. 275-279.

25. Подорожний В. Старість як психологічний феномен. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки. 2017. № 2. С. 157-163

26. Поліщук В., Олексюк Н., Лещук Г. Підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми літнього віку. Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. «Педагогіка. Соціальна робота». Ужгород : Ужгородський національний університет, 2022. Вип. 1 (50). С.227–231. DOI : 10.24144/2524-0609.2022.50.227-231

27. Поліщук Д.О. Технології соціальної роботи з людьми похилого віку. Математичні методи, моделі та інформаційні технології в управлінні, Математичні методи, моделі та інформаційні технології в управлінні підприємством: тези доповідей VII студентської вузівської наукової конференції (м. Вінниця, 10 листопада 2022 р.). Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2022. Ч. 1. 397 с..

28. Полянничко А.О. Технології соціальної роботи і соціальної допомоги в умовах трансформаційного періоду: навчально-методичний посібник / за заг. ред. А. О. Полянничко, А. В. Кирилюк. Суми : 2020. 336 с.

29. Психологія літніх людей. Психологіс. Енциклопедія практичної психології. URL: http://psychologis.com.ua/psihologiya_pozhilyh_lyudey.htm

30. Романчук А.Р. Взаємодія фахівців соціальної сфери у зарубіжному досвіді соціальної роботи з людьми похилого віку. Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 листопада 2018 р., м. Ніжин) / За заг. ред. С. О. Борисюк та О. В. Лісовця. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 188 с.

31. Сіляєва В.І. Жіноча самотність як психологічна проблема. Практична психологія та соціальна робота. 2000. № 4. С. 33–35
32. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980) : в 11 томах. 1978. Том 9. С. 657. URL: <http://sum.in.ua/s/staristj>
33. Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навч. посіб. Чернігів : ПАТ ПВК «Десна», 2016. 692 с.
34. Стешенко В., Піскунов С., Піскунов В. Старіння населення України: стан, етнічні особливості, перспективи. Демографічні дослідження. 2016. № 20. С. 125–146.
35. Терещенко І.І. Особливості соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах сучасної України. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. 2011. № 3 (11). С. 113-117.
36. Шахрай В.М. Технології соціальної роботи: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 464 с.
37. Шевченко Ю.Р. Класифікація типів старості, поведінки людей різних типів. II Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні методи та технології підготовки фахівців соціальної сфери». 2017. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/35222/1/%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%AE.%D0%A0..PDF>
38. Шмига Б., Гошовська Д. Якість життя та проблема психологічних розладів у похилому віці. Соціальна адаптація особистості в сучасному суспільстві, ортобіоз та паліативна допомога із циклу: Психологічні складові сталого розвитку суспільства: пошук психологічного обґрунтування на виклики сучасності: матеріали ІХ Наук.-практ. інтернет-конф. (з міжнар.участ.) (28 листопада-02 грудня 2022 р.). Materials of IX-th Scientific and Practical Internet Conference (with international participation) (Nov 28 – Dec 02, 2022). Луцьк : ПП Іванюк В. П, 2022. С. 104-106
39. Якубова Л.А., Труш Н.П. Порівняльний аналіз особливостей організації соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні та за

кордоном. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». 2015. № 36. С. 209-211.

40. Mental health of older adults. World Health Organization (WHO).
URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-of-older-adults>

ДОДАТКИ

Результати соціально-психологічного опитування серед осіб похилого віку [23]

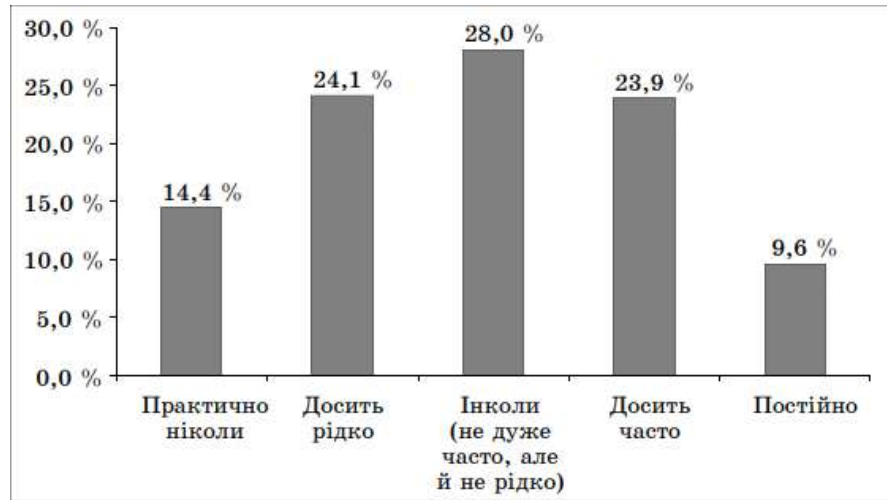

Рис. А.1. Оцінка переживання стану самотності серед людей похилого віку

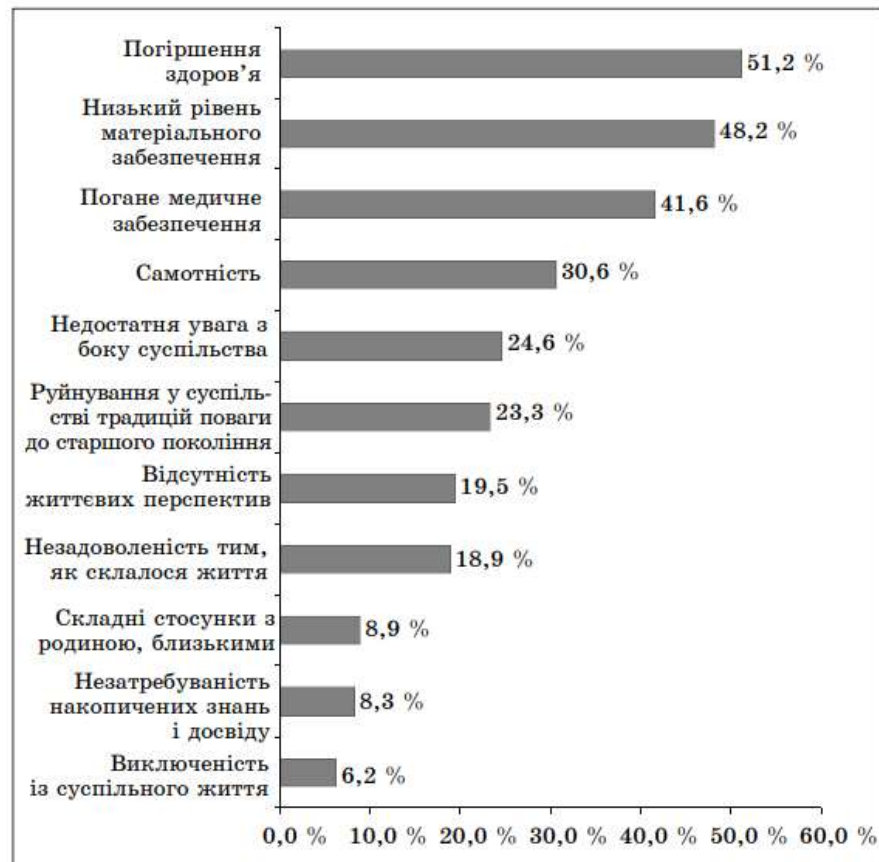

Рис. А.2. Оцінка актуальних проблем людей похилого віку

Анотація

Соціальна робота з людьми похилого віку

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст викладено на 60 сторінках друкованого тексту. Робота містить 1 таблицю, 3 рисунки, 1 додаток. Список використаних джерел нараховує 40 найменувань.

Робота присвячена теоретичним та практичним аспектам організації та здійснення соціальної роботи з людьми похилого віку.

У першому розділі «ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ» охарактеризовано людей похилого віку як об'єкта соціальної роботи, визначенню впливу проблем людей похилого віку на технології соціальної роботи з ними, а також розкриті психологічні особливості соціальної роботи з людьми похилого віку.

Другий розділ «ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ» присвячений характеристиці основних методів і технологій соціальної роботи з людьми похилого віку, організаційно-управлінських технологіям в роботі з людьми похилого віку, здоров'язберігаючим технологіям в соціальній роботі з людьми похилого віку.

Третій розділ «НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ» розкриває питання підготовки майбутніх фахівців до соціальної роботи з людьми похилого віку, а також проблему самотності в літньому віці як напрям роботи соціального працівника.

Ключові слова: літні люди, соціальна робота, соціальне обслуговування, організаційно-управлінські технології.

Abstract

Social work with the elderly

The master's thesis consists of an introduction, three sections, conclusions and proposals, a list of used sources, appendices. The main content is laid out on 60 pages of printed text. The work contains 1 table, 3 figures, 1 appendix. The list of used sources includes 40 names.

The work is devoted to theoretical and practical aspects of the organization and implementation of social work with the elderly.

In the first chapter "THEORETICAL FOUNDATIONS OF SOCIAL WORK WITH ELDERLY PEOPLE" the elderly are characterized as an object of social work, the influence of the problems of the elderly on the technologies of social work with them is determined, and the psychological features of social work with the elderly are revealed.

The second chapter "STUDY OF THE APPLICATION OF TECHNOLOGIES OF SOCIAL WORK WITH ELDERLY PEOPLE" is devoted to the characteristics of the main methods and technologies of social work with the elderly, organizational and management technologies in working with the elderly, health-preserving technologies in social work with the elderly.

The third chapter "DIRECTIONS FOR IMPROVING THE ORGANIZATION AND IMPLEMENTATION OF SOCIAL WORK WITH ELDERLY PEOPLE" reveals the issue of training future specialists for social work with the elderly, as well as the problem of loneliness in old age as a direction of work of a social worker.

Key words: elderly people, social work, social service, organizational and management technologies.